Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Қишлоқ ҲАҚИҚАТИ

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1990 йил 15 август
ЧОРШАНБА
№ 185 (4.978).

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин

ДАСТУРХОН ЗИЙНАТИ

Боғ яратган одамнинг ҳаёт йўли серфайз бўлади. Нав-ниҳоллар вояга етиб мева бера бошлагач, бундан инсонларгина эмас, табиат ҳам яйраб-яшнаб кетади. Чунки унинг неъматидан қанчадан-қанча жонзот баҳраманд бўлади. Боғбон ўзи билмаган, кўрмаган эл-элатлар дастурхонига файз киритиб яшаркан, бундай умр ҳаммада ҳавас уйғотиши табиий. Эндиликда биз мана шуларнинг ҳаммасини ҳис қилаяпмиз. Бундан ўн-ўн беш йил муқаддам хўжалигимизнинг фақат икки жойида токзор бўлар эди. Ўрик, олма, шафтоли етиштириш ҳеч кимнинг хаёлига келмасди. Зарурат туғилиб қолса, Андижон ёки Асака бозоридан мева-чева сотиб олиб келардик. Кейинчалик ўз боғимизга, ўз мевамизга эга бўлдик.

Хўжалигимиз ихчам, еримиз оз, аҳолимиз кўп. Энди меъёрни шунга қараб олаётирмиз. 46 гектар майдонни боққа айлантирганмиз. Шундан беш гектари токзор. Аҳоли эҳтиёжини таъминлаш билан бирга давлатга 35 тонна узум ҳадя этмоқчимиз. Ҳозиргача чиллакини топшириб бўлдик.

Ўтган йилдан бошлаб 17 гектарли олмазор қийғос ҳосилга кирди. Бу мавсумда давлатга 96 тонна сара неъмат топширмоқчи эдик. Лекин бугунга қадар кўрсаткич 100 тоннадан ошди. Ҳосил эса ҳали кўп. Йил охиригача яна 30 тонна олма сотиш ниятидамиз.

Келгусида колхозчиларнинг эҳтиёжи ҳам тўла-тўкис таъминланади. Кўкламда йигирма икки гектар майдонда янги боғ ташкил этдик. Унинг дастлабки кўчатлари келаси йилдан бошлаб ҳосил бера бошлайди.

Боғнинг боғ бўлиши унинг қаровига боғлиқ. Яна бир жиҳати шуки, боғбонлик — ниҳоятда нозик касб. Кўчатни кўкартириб олишнинг ўзи бир машаққат. Уни ҳосилга киритиш, мевани асраб-авайлаб териб олиш эса бир жаҳон меҳнат. Хайриятки, боғбонларимиз юксак масъулиятни ҳис қиладиганлар тоифасидан. Уларнинг сабр-тоқатли меҳнатлари туфайли олмазорлар қиш пайтида чилла сувига қондирилди. Баҳор келиши билан дарахтларга яхшилаб шакл берилди. Қатор оралари юмшатилиб маҳаллий ўғит билан озиқлантирилди. Ҳашаротга қарши курашилди. Натижада ҳар қачонгидан мўл ҳосил етиштирилди.

Боғбонларимизнинг меҳнатга виждонан муносабатлари мева териш ва уни топшириш пайтида айниқса яққол кўринди. Ҳар туп олмадаги неъмат авайлаб терилиб, яшикларга ҳафсала билан жойланди. Бу ҳол унинг сифатли бўлишини таъминлади, тез айниб қолишига барҳам берди. Шу боис харидорлар ўртасида эътирозлар бўлмаяпти. Айниқса Неъматилло Убайдуллаев, Маҳаммаджон Йўлчиев, Қаҳҳор Мингбоев, Исомиддин Акбаров ва Расулжон Мадраҳимовнинг жонсаракликларини алоҳида таъкидлаш ўринли. Бу ижарачи боғбонларимиз шартномаларини ҳозирданоқ 115—120 фоиз адо этишди.

Бу мавсумда жамоа хўжалигимиз меҳнаткашларини сара мева ва узум билан таъминлаш ниятидамиз. Токзорларимизда ҳам мўл-кўл узум етиштирилди. Уни сақлайдиган омборхона қурилишини тугаллаб, маҳсулот асрашга тахт қилиб қўйдик.

Асосий мақсад: аҳоли дастурхонига зийнат бахш этиш, қиш кунларида ҳам уни тўкин-сочин қилишга эришиш. Шу ниятда дастлабки ҳаракатларимиз самарали бўлаётир. Халқимизда: «Яхши ният — ярим мол» деган доно нақл бор. Мевани қайта ишлайдиган консерва цехи очишни мўлжаллаяпмиз. Келажакда шу режа амалга оширилса, боғларимиздан келаётган даромад уч-тўрт баробар кўпаяди. Ҳозир бунинг чораларини кўраяпмиз.

М. ЙЎЛЧИЕВ,
Хўжаобод ноҳиясидаги Ойбек номли жамоа хўжалиги боғдорчилик бригадасининг бошлиғи.

Сирдарё вилоятининг Ховос районидаги Мичурин номли совхоз токзорларида узум ғарқ пишди. Ҳосил ҳар қачонгидан мўл. Уни тезроқ йиғиштириб олиб, эл дастурхонига тортиқ этиш керак. Йўқса нобудгарчиликка йўл қўйилади. Шу боис соҳибкорларга Гулистон шаҳридаги Нодира номли муаллимлар билим юрти талабалари ёрдамга келишди. Улар шартнома асосида астойдил меҳнат қилмоқдалар.

СУРАТДА: 3-курс талабаси Насиба Қўшмоқова. У ҳар куни 100—120 килограмм узум узмоқда.

У. ҚЎШВОҚОВ олган сурат.

ДАРОМАД КЎПАЯДИ

Ҳозир боғбону сабзавоткорларнинг қўли қўлига тегмайди. Дала ва боғларда мева-чева ғарқ пишиб, эгаларини шоширмб қўймоқда. Лекин миришкорлар зўр меҳнат эвазига етиштирилган турфа хил ноз-неъматларни нест-нобуд қилмасдан тезроқ йиғиштириб олиб, эл дастурхонига туҳфа этиш йўлида жонбозлик кўрсатишаяпти.

Биз Оржоникидзе ноҳиясидаги «Коммунист» жамоа хўжалиги пайкалларида, боғроғларида шундай суръатнинг гувоҳи бўлдик. Меҳнат аҳли жорий йилда 4 минг 470 тонна сабзавот, 380 тонна мева, 350 тонна узум етиштиришга аҳд қилган. Шу кеча-кундузда помидор, болгар қалампири, бақлажон, шафтоли, олхўри, узумни йиғиштириб олиш қизғин давом этмоқда. Бу юмуш айниқса Асрор Юнусов, Тамара Шоғнёсова, Абдулҳай Махсумов, Шуҳрат Эгамбердиев, Нуриддин Ажихонов бошлиқ бригадаларда уюшқоқлик билан олиб борилаяпти.

Хўжаликда ўтган йили барча соҳалар бўйича 3 миллион 766 минг сўм даромад олинган бўлса, амалдаги йилда бу кўрсаткични 4 миллион сўмга етказиш кўзда тутилган. Сабаби, 470 оила шартнома асосида иш юритмоқда. Хусусан, Ниғмат Усмонов, Низом Ҳожибоев, Зебо Мирсобитова, Машкура Тоирова, Мавжуда Аҳатова, Маъмура Султонова сингари колхозчиларнинг фидокорона меҳнатлари туфайли жамоа хўжалиги кунига ҳамшаҳарларимиз дастурхонига 35—40 тонна сабзавот, 3 тонна мева, 5—6 тонна узум жўнатаяпти.

Э. ТЎЛАГАНОВ.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи Президентининг фармони

20—50-ЙИЛЛАРДАГИ СИЁСИЙ ҚАТАҒОН БАРЧА ҚУРБОНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ТИКЛАШ ТЎҒРИСИДА

Сталин раҳбарияти революция, партия ва халқ номидан амалга оширган оммавий қатағон, ўзбошимчалик ва ғайриқонуний ишлар ўтмишнинг оғир мероси бўлди. 20-йилларнинг ўрталаридан бошланган ватандошлар шаънини ва ҳаётининг ўзини таҳқирлаш бир неча ўн йил давомида ғоят шафқатсиз изчиллик билан давом этди. Минглаб одамлар маънавий ва жисмоний азобларга дучор қилинди, уларнинг кўплари қириб ташланди. Уларнинг оилалари ва яқинларининг ҳаёти камситилди ва азоб-уқубат гирдобига тортилди.

Сталин ва унинг атрофидагилар совет халқини демократик жамиятда табиий ва қонуний ҳисобланган эркинликлардан маҳрум қилиб амалда чексиз ҳокимиятни ўз қўлига олди.

Оммавий қатағонлар асосан махсус кенгашлар, коллегиялар, «учликлар» ва «иккиликлар» деб аталмиш суд қилмай ўч олиш йўли билан амалга оширилди. Бироқ судларда ҳам судловнинг энг оддий нормалари топталди.

КПСС XX съезди бошлаган адолатни тиклаш изчиллик билан олиб борилмади ва аслида 60-йилларнинг иккинчи ярмида тўхтатиб қўйилди.

Қатағонлар билан боғлиқ материалларни қўшимча равишда ўрганиш билан шуғулланувчи махсус комиссия минглаб ҳукм этилган айбсиз кишиларни оқлади; ўз диёридан кўчириб юборилган халқларга қарши ғайриқонуний ҳужжатлар бекор қилинди; бирлашган давлат сиёсий бошқармаси — Ички ишлар халқ комиссариати — Давлат хавфсизлиги министрлигининг судга алоқаси бўлмаган органларининг 30—50-йиллардаги сиёсий ишлар юзасидан чиқарган қарорлари ғайриқонуний деб топилди. «Ўзбошимчалик қурбонларининг ҳуқуқларини тиклаш юзасидан бошқа ҳужжатлар ҳам қабул қилинди.

Лекин минглаб суд ишлари ҳалигача қўзғатилгани йўқ. Зўрлик билан коллективлаштириш вақтида айби бўлмаса ҳам жабрланган, қамоққа олинган, яшаш шароитларидан, овоз бериш ҳуқуқидан маҳрум этилиб, ҳатто қанча муддатга озодликдан маҳрум этилганлиги айтилмай, оилалари билан олис районларга кўчириб юборилган совет кишиларидан адолатсизлик доғи ҳанузгача олиб ташланмаган. Диний сабабларга кўра таъқиб этилган диния вакиллари ва фуқаролар оқланиши керак.

Ҳакимиятни суиистеъмол қилиш заминидаги ғайриқонуний хатти-ҳаракатларнинг, сиёсий жиноятларнинг оқибатларини тезроқ бартараф этиш ҳаммамиз учун, маънавий тикланиш, демократия ва қонунийлик йўлига ўтган бутун жамият учун зарурдир.

Оммавий қатағонларни мутлақо қоралашни ифодалаб, улар маърифат нормаларига зид деб ҳисоблаб ва СССР Конституциясининг 127 (7) ва 114-моддаларига асосан **қарор қиламан:**

1. Коллективлаштириш даврида деҳқонларга нисбатан, шунингдек бошқа барча фуқароларга нисбатан 20—50-йилларда сиёсий, ижтимоий, миллий, диний ва ўзга сабаблар билан ўтказилган қатағонларни ғайриқонуний, инсоннинг асосий фуқаролик ва ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларига зид деб ҳисоблансин ҳамда ана шу фуқароларнинг ҳуқуқлари тўла тиклансин.

СССР Министрлар Кенгаши, иттифоқдош республикаларнинг ҳукуматлари ушбу фармонга мувофиқ қатағонлардан жабрланган фуқароларнинг ҳуқуқларини тиклаш тартиби тўғрисидаги таклифларни 1990 йил 1 октябргача қонун чиқарувчи органларга тақдим этсинлар.

2. Ушбу фармон Улуғ Ватан уруши даврида, урушдан олдинги ва урушдан кейинги йилларда Ватанга ва совет кишиларига қарши қилган жиноятлари учун асосли равишда ҳукм қилинган шахсларга нисбатан қўлланилмайди.

СССР Министрлар Кенгаши ана шундай жиноятлар рўйхатини ва бундай жиноятларни содир этганлик учун ҳукм қилинган шахсларни суд йўли билан ушбу фармонда кўзда тутилган асосларга мувофиқ оқлаш мумкин эмас, деб ҳисоблаш тартибини белгилаб берадиган қонун ҳужжати лойиҳасини СССР Олий Советига тақдим этсин.

3. 20—50-йилларда асоссиз қатағон қилинган фуқароларнинг ҳуқуқларини тиклаш билан боғлиқ барча масалаларни тўла ҳал қилишнинг сиёсий ва ижтимоий аҳамияти ҳисобга олиниб, ана шу жараённи кузатиб бориш СССР Президентлик кенгаши зиммасига юклатилсин.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг Президенти

М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль.
1990 йил 13 август.

ДАЛАДАН—ШАҲАРГА

Бу йил боғ ва пайкалларда юқори ҳосил етиштирилганлиги, мева-чева мўллиги тўғрисида кўп гапирилмоқда. Чиндан ҳам шундай. Сахий ёзнинг сархил неъматлари пишиб етилди. Дарахтлар шохларидаги олма, шафтоли, нок, олхўри, кўксултон, сабзавот далаларидаги помидор, бодринг, бақлажон, полиздаги қовун ва тарвуз, токзорлардаги турфа узумлар кўзни қувнатиб, иштаҳани қитиқлайди. Миришкорнинг қўли-қўлига тегмайди. У неъматларни исроф қилмай тезроқ эл дастурхонига қўйиш илинжида тер тўкаяпти.

Шу кунларда жумҳуриятимиз пойтахти аҳолиси дастурхони тўкин-сочинлигига сира шубҳа йўқ. Буни Тошкентнинг бозорларида, одамлар билан гавжум кўча ва муюлишларида мева-чева савдоси қизғинлигидан яққол билиш мумкин. Илгари метронинг «Чилонзор» бекатидан чиқаверишда табиий равишда пайдо бўлган бозорчага кўз тушарди. Яқинда бу ерда мўъжазгина савдо растаси қад ростлабди.

Уни айландик. Мева сероб. Нарх-наво ҳам анча арзонлашган. Икки кишининг ўзаро суҳбати эътиборимизни тортди.

— Анави ерда қора кишмиш сотилаётган экан. Баҳоси 75 тийин, — деди бирови. — Бозор нархидан икки баравар арзон.

Чиндан ҳам узум солинган яшиклар устма-уст тахланган жойда сотувчининг қўли-қўлига тегмайди. Ўн чоғли одам навбатда турибди.

— Қаернинг узуми? — сўрадим секин.

— Жиззахники, чўл қуёшини эмган, — жавоб қайтарди сотувчи...

Бултур сентябрь ойида пойтахт аҳолисини мева-сабзавот маҳсулотлари билан яхшироқ таъминлаш мақсадида Тошкент шаҳар агросаноат бирлашмаси ташкил этилганди. Бугунги кунда тошкентликлар дастурхони ноз-неъматларга сероб бўлишида мазкур ташкилотнинг ҳиссаси катта. Бирлашма жамоаси дўконларни мева-чевага тўлдириш, янги савдо нуқталари ташкил этишда ибратли ишларни амалга оширмоқда. Айни пайтда 600 га яқин мавсумий дўконлар ишлаб турибди. Метро бекатлари ёнида, аҳоли гавжум жойларда ва кўчаларда уларни кўплаб учратиш мумкин.

— Пойтахт вилоятидаги 44 та колхоз ва совхоз билан маҳсулот етказиб бериш тўғрисида шартнома тузилган, — дейди бирлашма савдо бўлими бошлиғи Абдусаттор Йўлдошев. — Улар аҳднома бандларига амал қилиб, сабзавот ва меваларни белгиланган тартиб бўйича келтиришмоқда. Шаҳар районларининг улгуржи-чакана савдо идоралари олди-сотди ишларини йўлга қўйишда бошқош. Уларга вилоят районлари бириктилган. Масалан, Тошкент районидан келтирилган ноз-неъмат кировликларга, Оққўрғондан Акмал Икромов райони аҳолисига, Ғалабадан октябрликларга, Паркентдан ҳамзаликларга, Пискентдан Ленин районига, Ўрта Чирчиқдан бектемирликларга тортиқ этилмоқда.

Ҳозир пойтахтда шаҳар агросаноат бирлашмасига қарашли 207 та ихтисослаштирилган савдо нуқтаси ишлаб турибди. Шундан 180 таси дўкон, 27 таси мавсумий дўконча. Уларда савдо ишларини Тошкент районларининг улгуржи-чакана савдо идоралари ташкил этмоқда.

Ўлкамиз ноз-неъматларини пойтахт аҳолиси дастурхонига етказиб беришда жумҳуриятнинг барча вилоятлари ҳисса қўшмоқда. Бирлашма шаҳарда сабзавот ва мева ярмаркаларини ўтказишда ташаббус кўрсатди. Марказдаги районлар билан вилоятлар ўртасида ўзаро шартнома тузилди. Унга кўра жойлардан ҳар ўн кунда бир марта тегишли районга янги, сара маҳсулотлар олиб келинмоқда. Натижада шаҳар дастурхони янада тўкинлашаяпти, бозорда нарх-наво тобора арзонлашмоқда.

— Жумҳуриятимиз вилоятларининг Тошкент ярмаркаларига маҳсулот олиб келишининг аниқ жадвали тузилган,— дейди бирлашма ташкилий бўлимининг бошлиғи А. Шомансуров. — 10 июлдан октябрь охиригача 19 минг тонна сабзавот ва мева келтириш кўзда тутилганди. Бугунгача 13 минг тоннадан зиёд ноз-неъмат шаҳарликлар дастурхонига тортиқ этилди. Аёнки, белгиланган топшириқ ортиғи билан бажарилади. Вилоятлардаги шерикларимиз ишга масъулият билан ёндашаётганликлари шунга имкон бераяпти. Жиззах, Сирдарё, Андижон деҳқонлари ҳозиргача мўлжалдагидан анча ортиқ маҳсулот жўнатдилар. Бу борада Тошкент вилояти миришкорларининг ваъдаси катта: 12650 тонна мева-чева юборишмоқчи. Шу кунгача эса 8 минг тонна етказиб беришди.

Абдураҳим Иноятович вилоятлар меҳнаткашлари пойтахтда ўтказилаётган сабзавот ва мева ярмаркаларидаги иштирокидан беҳад мамнун эканликларини алоҳида таъкидлади. Уларга Тошкент шаҳар партия ва совет ташкилотлари номидан миннатдорчилик хатлари жўнатилди.

Хўш, уюштирилаётган ярмаркалар, ўзаро ҳамкорлик тўғрисида вилоятлар вакиллари нима дейишади? Улардан айримларининг фикри билан танишинг.

Амир Мелибоев, Жиззах вилояти агросаноат уюшмасининг раиси: — Ноз-неъмат бунёдкорларимиз ҳар йили пойтахт аҳолисига кўплаб маҳсулотлар етказиб берадилар. Лекин шу пайтга қадар бу иш бирмунча тартибсиз, ўз ҳолича олиб борилгарди. Жорий йилдан бошлаб шартнома асосида, аниқ тартиб бўйича амалга оширилаётгани бизга маъқул бўлаяпти. Бу борада Тошкент шаҳар агросаноат бирлашмаси ташкил этилгани қўл келди, деб ўйлайман. Пишиқчилик мавсуми даврида пойтахтликларга 1710 тонна сабзавот ва мева тортиқ қилишни мўлжаллагандик. Буни ҳозирдаёқ уддалаб қўйдик. Аммо маҳсулот келтиришни тўхтатганимиз йўқ. Бу хайрли ишда вилоятимизнинг барча районлари фаол қатнашаяпти. Айниқса Жиззах, Арнасой, Дўстлик, Мирзачўл, Октябрь районлари миришкорлари муносиб ҳисса қўшишмоқда.

Одилжон Расулов, Андижон вилояти мева-сабзавот тайёрлаш бошқармаси бошлиғи: — Бу йилги тартиб чиндан ҳам бошқача. Биз тошкентликлар дастурхонини тўкин қилаётганимиздан, улар эса маҳсулотларимизнинг мўл ва сифатли эканлигидан хурсанд. Вилоятимиз миришкорлари пойтахт аҳолисига 480 тонна мева-чева етказиб беришга бел боғлашганди. Ҳозиргача 573 тоннадан зиёд сабзавот, полиз, мева жўнатишди.

Шокир Зокиров, Сирдарё вилояти сабзавот-мева тайёрлаш бошқармаси бошлиғи: — Биз жумҳурият пойтахти меҳнаткашларига 1170 тонна маҳсулот тортиқ этишни кўзлагандик. Буни 1318 тонна қилиб бажардик. Боиси — ҳамма жойдаги сингари бизда ҳам ҳосил мўл бўлди. Тошкентга мева-чева юборишни тўхтатганимиз йўқ. Шу ўринда сабзавоткорларимизнинг, полизчи ва боғбонларимизнинг ғайратларини алоҳида таъкидлашни истардим. Оқолтинлик, ховослик, комсомоллик, сирдарёлик, меҳнатободлик миришкорлар айниқса шижоат кўрсатишаётир.

Тошкент шаҳар агросаноат бирлашмаси раҳбар ва мутахассислари белгиланган тадбирларнинг бажарилишини мунтазам назорат қилмоқдалар. Бу ерда ҳафтанинг чоршанба ва шанба кунлари жамики ишлар ҳар томонлама муҳокама этилаётир.

Яна бир ибратли жиҳатни айтиб ўтмоқ лозим. Бирлашма фаолиятини кенгайтириш, ишни оқилона ташкил этиш йўллари изланмоқда. Ўлкамиз ноз-неъматлар макони, бироқ етиштирилаётган ҳосилнинг талай миқдори нобуд бўлаяпти ёки маҳсулотларни қайта ишлаш, узоқроқ сақлаш ҳамон мушкуллигича қолмоқда. Бирлашма бу ва шунга ўхшаш муаммоларни ҳал қилиш мақсадида «Союз» акционерлик жамиятига аъзо бўлди. Унга баъзи иттифоқдош жумҳуриятлар ва чет давлатлар ҳам кирган. Шунингдек, капиталистик мамлакатларнинг етакчи фирмалари билан шартномалар тузиш мўлжалланмоқда. Шу тариқа яқин йилларда дала неъматларини саралаб, яхшиларини савдога жўнатиш, ёмонларини эса кичикроқ корхона ёки цехларда қайта ишлаш кўзда тутилаяпти.

Таъкидлаш керакки, бунга ҳозирдан интилиш бор. Бирлашманинг баъзи дўкон ва корхоналари жамоалари шундай иш юритишга хоҳиш билдиришаяпти. Чунончи, Олой бозори ўртасида жойлашган хўжалик ҳисобидаги «Наврўз» савдо-тайёрлов корхонасини Равшан Рашидов бошлиқ сотувчилар ижарага олишди. Бозорчилар билан рақобатлашиш осон эмас, лекин уларнинг ҳам шаштлари баланд. Бозордагидан қолишмайдиган ҳар хил, сифатли маҳсулотлар келтириб, арзон нархда сотишаяпти. Фақат шугина эмас, харидордан қолган сабзавот ва меваларни ўзлари қайта ишлашмоқчи. Ҳозирча уларни қуритиб, қишда сотиш мўлжалланаяпти. Кейинроқ турли консерва ва шарбатлар, тузламалар тайёрлайдиган кичик цех қуришни кўзлашмоқда.

Юнусобод даҳасидаги «Саманган» дўкони жамоаси ҳам ижарага ўтиб ишламоқда. Сотувчиларга тўла мустақиллик берилган. Иш ҳақи қанча маҳсулот сотилишига боғлиқ. Дўкон раҳбарлари қишлоқ районларининг хўжаликлари, якка кишилар билан шартнома тузиб, уларнинг сабзавот ва меваларини келишилган нархда сотиб олмоқдалар. Табиийки, бу ноз-неъматлар харидорларга бозордагидан арзон тушаяпти.

Шаҳар агросаноат бирлашмасида бўлганимда унинг раиси, Тошкент шаҳар ижроия комитети раисининг биринчи муовини С. Тошқулов айтган гапларини эсладим.

— Бу йил ҳамма жойда мўл ҳосил етиштирилган, шаҳримиз аҳолисини ҳам улардан баҳраманд этиш учун бор куч ва имкониятни ишга солаяпмиз, — деди Сергей Тошқулович.— Биз жумҳуриятимиз дала меҳнаткашларининг саховатидан жуда мамнунмиз. Пойтахтимиз кейинги йилларда биринчи марта шу қадар ноз-неъматларга тўкин ва сероб бўлди. Бирлашмамиз қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари эл дастурхонигача борадиган йўлни қисқартиришга кўмаклашмоқда. Келгусида бу хайрли ишлар янада ривож топади, деб ўйлайман...

Э. ИБРОҲИМОВ,
«Қишлоқ ҳақиқати»нинг махсус мухбири.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида бўлиб ўтган семинарда партия қурилишининг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

Унда вилоят, шаҳар ва район партия комитетларининг котиблари, район партия комитети ҳуқуқига эга бўлган партия комитетларининг котиблари, умумий бўлимларнинг мудирлари ва ташкилий-партиявий ишлар бўлимлари мудирларининг ўринбосарлари қатнашдилар.

Семинар қатнашчилари КПСС XXVIII съезди ва Ўзбекистон Компартияси XXII съезди қарорлари муносабати билан партия ташкилотларининг иши масалаларини, бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтиш муаммоларини ҳамда бошқа масалаларни муҳокама қилдилар.

Семинар қатнашчилари ҳузурида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи котиби А. С. Ефимов, Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг раиси Ш. Р. Мирсаидов, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг котиби Ж. Ҳамидов нутқ сўзладилар.

(ЎзТАГ).

ҚОНУНЛАР АМАЛ ҚИЛМОҒИ ЗАРУР

ЎЗБЕКИСТОН ССР ПРОКУРАТУРАСИДА

Ўзбекистон ССР прокуратураси коллегиясининг кенгайтирилган мажлисида биринчи ярим йиллик иш якунлари муҳокама қилинди.

Жумҳурият прокурори Б. М. Мустафоев маърузасида ҳамда нутқларда жумҳуриятимизда жиноятчиликнинг, айниқса унинг оғир турларининг кўпайиши муаммоси тобора кескинлашиб бораётганлиги таъкидланди. Бундай жиноятлар сони ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 25 фоиз кўпайди. Олти ой ичида жиноятчиликнинг ўсиши жами 10,6 фоизни ташкил этди. Наманган ва Андижон, Фарғона, Сирдарё ва Самарқанд вилоятларида жиноятчилик айниқса кўп бўлди. Ўсмирлар 2500 мартадан кўпроқ жиноят содир этишди. Жиноятларни фош қилиш кўрсаткичи ташвишли бўлиб қолмоқда — ҳар уч жиноятнинг биттаси очилмай қолди.

Кўпгина вилоятларда, айниқса Тошкент ва Самарқанд, Бухоро ва Қашқадарё, Жиззах ва Фарғона вилоятларида, шунингдек Тошкент шаҳрида ҳуқуқни муҳофаза қилиш ишлари ҳозир ўзгарган ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий аҳволнинг янги шароитларига қараб қайта қурилмаганлиги мажлисда таъкидланди.

Коллегия тергов ишларининг аҳволини батафсил кўриб чиқди. Прокуратура органлари тергов аппарати ва дастлабки тергов идоралари жиноятларнинг олдини олиш тўғрисидаги қонун талаблари сўзсиз бажарилишига, жиноят тўғрисидаги ҳар бир хабарга зудлик билан аҳамият беришга, шу асосда жазонинг муқаррарлигини таъминлашга эришмаганликлари таъкидланди. Тергов ишларининг сифати яхшиланмаяпти.

Жумҳурият прокуратураси ички ишлар идоралари билан келишилган ҳолда қасддан одам ўлдириш сингари жуда оғир жиноятларни фош этиш ва тергов қилиш самарадорлигини оширишга қаратилган муайян ташкилий ва амалий тадбирларни кўрди. Содир этилган ҳар бир жиноят учун тергов идоралари билан жиноий қидирув хизматининг фаолияти назорат этилди. Содир этилган ҳар бир жиноят учун жазо муқаррарлигини таъминлаш юзасидан прокурор назорати кучайтирилди.

Коллегияда давлат интизомини мустаҳкамлаш, социалистик мулкни ҳимоя қилиш, жумҳуриятимизда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сифати пастлигига қарши курашни кучайтириш зарурлиги тўғрисида батафсил гаплашиб олинди. Прокуратура ичкиликбозликка, қўлбола арақ тайёрлаш ва бангиликка қарши курашда қонуннинг бажарилишини ҳар доим ҳам изчил назорат қилмаганлиги уқтирилди.

Кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш ва тарбиялаш, меҳнаткашларнинг шикоятларини кўриб чиқишга доир ишларни такомиллаштириш, ҳуқуқий тарғиботни яхшилаш масалалари ҳам муҳокама қилинди.

Коллегия муҳокама натижалари асосида тегишли қарор қабул қилди. Қарорда қайд этилган камчиликлар ва хатоларни тугатиш, социалистик қонунчиликни ҳар томонлама мустаҳкамлаш, жумҳурият прокуратура идоралари фаолиятини яхшилашнинг аниқ-равшан йўллари белгиланган.

(ЎзТАГ).

Депутат бошлиқ хўжаликда

НИЯТ ҚИЛГАН ЕТАР МУРОДГА

Маматкарим Эгамбердиев 1984 йилнинг айни ёз чилласида Задарё ноҳиясининг чўлдаги энг қолоқ хўжалиги— «Украина» совхозига директорликка тайинланди. Бунгача «Гулбоғ» совхозида катта агроном, район партия комитети инструктори, қишлоқ хўжалигини кимёлаштириш бирлашмаси раиси вазифаларида ишлаб, раҳбарлик соҳасида озми-кўпми тажриба орттирган эди.

Янги директор ишни совхозга кўчиб келишдан бошлади. Умр йўлдоши Улжаной ҳам шу ердаги 34-мактабда ишга ўтди. Улар маҳалланинг иссиқ-совуқ маросимларида қатнашиб, одамлар билан тез тиллашиб кетишди.

Маматкарим янги йилдан кадрларга ҳам шундай талаб қўйди. Илгари уларнинг кўпчилиги, ҳатто ишчилар ҳам қатнаб ишлардилар.

Баъзи бўлим бошқарувчилари, бош мутахассислар илгари катта лавозимларда ишлаб, хатога йўл қўйишган, чўлга ўзларини «оқлаш» учун келишган эди. Улар директорнинг олдида «хўп, хўп» дейишса-да, ўз билганларидан қолишмасди. Маматкарим қиш кунларининг бирида дала айланиб, ҳеч кимни топа олмади. Йиғилиш ўтказиб, меҳнат интизомини қаттиқ қўйди. Шу тарзда директор ҳар куни янги-янги «қилиқ»лар чиқараверди: «Экинлар ишлаб чиқариш плани, алмашлаб экиш схемаси бўйича жойлаштирилади, бирор гектар у ёқ-бу ёққа бўлмайди. Шахсан ўзим бориб кўраман», «Ҳамма ерга ўз кучимиз билан экамиз, ташкилотлардан ёрдам олишга чек қўйилади...»

Кўп ўтмай раҳбар кадрлар сийраклашиб, иккита бўлим, бир неча бригада бошлиқсиз қолди. Кетмаганлар ҳам иккиланар, ҳам хаёлга борарди: «Янги директор жуда хаёлпараст экан-ку! Ҳамма гапигаям ишонса бўлади-ю, ташкилотлардан трактор, ҳашарчи олмаймиз, деганига... Ахир, бу чўлда бирор йил бошқаларнинг кўмагисиз чигит экилиб, талаба-ўқувчиларнинг ёрдамисиз пахта териб олинмаган-ку!.. Йўқ, бунисига ишониб бўлмайди».

Аммо Маматкарим ишонарди. Бошқаларни ҳам ишонтириш учун ҳаракат қиларди. Кеча-кундуз тиним билмасди. Унинг чин дилдан куйиб-ёнишлари беҳуда кетмади. Бирин-кетин унга қўшиладиганлар кўпайиб борди. Баҳоргача бўш ўринларга одам қўйилди. Узоқ-яқиндан кўплаб деҳқонлар ишлаш учун кела бошлашди. Бош инженер А. Мақсудов (ҳозир «Гулбоғ» совхози директори), бошқа инженер-техник ходимлар директорнинг мақсадини тушуниб етиб, ишга астойдил киришдилар. Идорама-идора югуриб, эҳтиёт қисмлар топишди, мавжуд ҳайдов тракторлари, қишлоқ хўжалик машиналари барвақт ремонтдан чиқарилди. Ерни экишга тайёрлаш икки сменада ташкил этилди. Механизаторларга дала тепасида иссиқ овқат тайёрланадиган бўлди, бошқа шароитлар яратилди. Совхоз ҳар йилгидек турли ташкилотлардан қўшимча тракторлар сўрамасдан чигитни экиб олди. Шу ҳисобдан харажат анча камайди, совхоз механизаторларининг қўли мўмай пул кўрди.

Одамларда директорга нисбатан илиқ муносабат пайдо бўла бошлади. Маматкарим бўш келмади, доим олдинга интилди. Кутилмаган дадил таклифлари билан ҳаммани ўзига тортди. Совхоз ерлари шўрхок бўлганлигидан чигитни доим қаторлаб экишарди. Натижада фақат яганага ойлаб вақт кетарди. Директор аниқ уялаб экадиган сеялка олиб келди. Машаққатли юмуш икки ҳисса енгиллашди. Ғўза парвариши даврида карта чеккаларига хўжакўрсинга гўнг тўкиб, «шарбат» оқизишни бас қилди. Гўнг орқалаб юрган ишчи аёлларни ўзи даладан чиқариб юборди.

— Беҳуда ҳаракатнинг нима кераги бор? — деди бригада бошлиқларига.

— Бугун фермадан олиб келинган гўнг сувда эримайди, демак, ундан ўсимлик ҳозир фойдалана олмайди. Аввало уни чуқурга ташлаб чиритинг, кузда кам унум ерларга қалин қилиб солайлик.

Ғўза парвариши, умуман барча агротехника тадбирлари шу ерда ишлаётган деҳқонлар билан маслаҳатлашилган ҳолда ўтказиладиган бўлди. Айниқса суғориш даврида директор ҳушёр турди. Бош мутахассислар кеча-кундуз даладан хабардор бўлишди, сувчилар тўғрисида ғамхўрлик қилишди.

Илгари пахта очилиши биланоқ район, вилоят раҳбарлари хўжаликларга «ғамхўрлик» қилиб пахтазорга ҳашарчини «тўкиб ташлашарди». Директор бунинг ҳам олдини олди. Бригадама-бригада қачон, қанча одам кераклигини аниқлаб чиқиб, шунга яраша одам сўради. Ёрдамчи олиш кескин камайди.

1985 йилда совхоз маррани дадил эгаллаб, планга қўшимча пахта берди. Бошқа тармоқлар ҳам ривожланиб, хўжаликнинг иқтисодиёти изга туша бошлади. Бироқ директор эришилган натижалар билан қаноатланмади, ютуқларни янада мустаҳкамлаш учун курашаверди. 1988 йилда оила пудрати синаб кўрилди. Ишчи кучи кам бўлган совхоз шароитида бу жуда қўл келди. Пудратчилар ҳеч ҳашарчи олмасдан ғўзани яганадан чиқаришди. Пахтани фақат машинада териб, подборини ўзлари йиғиштириб олишди. Ўтган йили пахта майдонларининг ҳаммаси 311 та оилавий пудратчи звенолар ихтиёрига берилди.

Йиғим-терим олдидан район партия комитетининг биринчи котиби Маматхон Шарипов телефон қилди:

— Сизга қанча ҳашарчи керак?

— Йўқ, биз ҳашарчи олмаймиз, — деди директор.

— Яхши ўйлаб кўрдингизми? Кейин қийналиб қолмайсизларми?..

— Аниқ ҳисоблаб чиқдик. Ўттизта машина тахт. Ўзимиз уддалаймиз...

— Майли, муваффақият тилаймиз.

Терим аппаратларини яхши созлаб, ишни уюшқоқлик билан бошлашди. Прицеплар узлуксиз келтириб турилди. Подбор, кўрак терадиган машиналар ҳам ишга солинди. Кунига 5—6 фоизгача пахта сотилди. План йигирманчи октябрь куни районда биринчи бўлиб бажарилди. Етмиш фоиз ҳосил машинада терилди. Шу кундан эътиборан қолганини тозалаб териб олиш билан бирга шудгорлашга киришилди.

1983 йили совхоз 3958 тонна пахта тайёрлаган эди. Ўтган йили пахта майдонлари анча қисқарган бўлса-да, ялпи ҳосил 5.579 тоннага етди. Ҳосилдорлик шу давр ичида 12,8 центнердан 16,8 центнерга кўтарилди. Дон сотиш 2,25 баравар кўпайди. Бошқа тармоқларда ҳам катта ўсиш юз берди.

1989 йилда совхознинг пул даромади 6 миллион 412 минг сўмга чиқди, бир ишчининг йиллик ўртача даромади 3.115 сўмни ташкил этди. Совхоз 850 минг сўм фойда олиб, рентабеллик даражаси 19 фоизга етди.

Ижтимоий масалаларга эътибор кучайтирилди. Шу йилларда 150 та оила янги уйга кўчиб ўтди. Мактаб, ҳаммом ва бошқа бинолар қурилди.

«Ният қилган етар муродга», дейди доно халқимиз. Ҳақ гап. «Украина» совхози Наманган вилоятидаги илғор хўжаликлар қаторидан мустаҳкам жой олди. Маматкарим Эгамбердиевнинг мақсадлари бирин-кетин рўёбга чиқмоқда. Шунинг учун ҳам меҳнаткашлар унга ҳурмат ва ишонч билдириб, 253-Гулбоғ сайлов округидан Ўзбекистон ССР халқ депутати этиб сайлашди.

Яқинда Маматкарим Эгамбердиевни ахтариб совхозга бордик. Идоранинг иккинчи қаватидаги хонасида сайловчиларни қабул қилаётган экан.

— Ҳар бир одам — бир олам, — дейди у. — Уларни диққат билан тинглаш, маслаҳат бериш, йўл-йўриқ кўрсатиш, ёрдам қилиш керак. Ҳозир «Гигант» колхози аъзоси Зебинисо Дўлтаева келди. Бир ўғли автомобиль ҳалокатидан вафот этган экан, иккинчиси ҳарбий хизматдан касалманд бўлиб қайтибди. Оиласи моддий томондан қийналиб қолибди. Колхоз раиси билан гаплашдим. Ҳозирча ёрдам бериб туради. Бу орада ўғлини даволатиш ёки нафақа белгилаш йўлларини ахтарамиз. Шу колхоздан Эгамберди Йўлдошев эса ҳарбий хизматдаги ўғли жабрланганлиги хусусида шикоят қилиб келди. Бу масалани ҳам тегишли идоралар билан гаплашамиз.

— Сайловчиларнинг наказлари нима бўлаяпти?

— Округ бўйича қишлоқларни табиий газ билан таъминлаш тўғрисида наказ тушган. Бу масала жумҳурият миқёсида ҳал бўлаётганидан хабарингиз бор. Бундан ташқари вилоят газлаштириш ва аҳолини газ билан таъминлаш бошқармаси ишни тезлаштириши хусусида келишиб олдик. Шунга кўра биринчи навбатда «Гулбоғ» совхози, «Гигант» колхози, кейин «Украина» совхозига табиий газ олиб келиш учун тегишли ҳужжатларни тайёрлаяпмиз. 1990 йилги газопровод плани 6 километрдан 15 километрга кўпайтирилди. «Гигант» колхози ва «Гулбоғ» совхозининг ички йўллари бўйлаб автобус қатновини йўлга қўйишга ҳаракат қилаяпмиз. Баъзи участкалардаги йўлларни кенгайтириш тугалланиши билан автобус юради. Наказлар асосида Аччиққўл каналини бетонлаштириш, «Гулбоғ» пахта тозалаш заводи, ўрмон минтақасини совхоз қарамоғига ўтказиш, айрим фанлар бўйича чуқур билим берадиган мактаб-интернат очиш, янги пахта тозалаш заводи қуриш, Наманган тикувчилик фабрикасининг филиалларини очиш каби наказлар турибди...

— Ҳаммасига қандай улгурасиз?

— Астойдил истак бўлса, улгуриш мумкин. Қолаверса, бу ва бошқа наказларни бажаришга вилоят, район, қишлоқ Советлари депутатларини ҳам жалб этаяпмиз. Ҳар кварталда йиғилишиб топширилган ишларнинг бажарилишини таҳлил қилиб бораяпмиз...

— Совхоз ишлари қалай кетаяпти?

— Назаримда ёмон эмас. Кузги-қишки тадбирлар вақтида амалга оширилди. Бироз кечиксак-да, ғўза ва бошқа экинлар ривожи кўнгилдагидек. Ишлов беришни уюшқоқлик билан олиб боряпмиз. Ишчиларга 0,25 гектардан томорқа ажратиб берганмиз. Улар ҳам ҳар хил сабзавот, полиз экинлари экиб, яхши парваришладилар. Шубҳасиз, ҳосил мўл бўлади. Совхоз рентабеллигини ўтган йилгидан камида ўн фоиз оширамиз.

— Муаммолар ҳам борми?

— Кўп. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг харид нархи, моддий-техника таъминоти, пахта териш машиналарини такомиллаштириш... Лекин бу ҳақда кўп гапирилаяпти, маълум ҳаракатлар бўлаяпти. Ҳар бир кун ғанимат, бу ишларни жадаллаштириш керак.

Ҳа, Маматкаримнинг орзу-ниятлари кўп...

М. АБДУРАҲМОНОВ,
Задарё район «Коммунизм йўли» газетасининг бўлим мудири.

СОВЕТ ФУҚАРОЛАРИ ОЛИБ КЕТИЛАДИ

Қувайт ва Форс кўрфазидаги аҳвол кескинлашганлиги муносабати билан шу кунларда СССР Президентининг кўрсатмасига биноан СССР Министрлар Кенгаши раисининг ўринбосари И. С. Белоусов бошчилигида тузилган идоралараро ишчи гуруҳи ҳозир танглик рўй берган ердаги совет фуқароларини кўчириш билан боғлиқ кўпдан-кўп техникавий масалаларни ҳал этиш билан шуғулланмоқда. СССР Ташқи ишлар министрлигида ТАСС мухбирига шуни маълум қилдилар.

Ташқи сиёсий ва бошқа идораларнинг вакиллари ишида қатнашаётган бу гуруҳ фуқаролар қайтиб келишининг амалий маршрутларини, транспорт, озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш схемаларини, харажатларни тўлаш ҳамда совет кишилари хавфсизлигини таъминлаш масалаларини ишлаб чиқмоқда.

Ироқ вакиллари дипломатик йўллар орқали танглик рўй берган ерда совет гражданлари учун бевосита хавф-хатар йўқлигига Совет томонини ишонтирдилар. Совет кишилари кўчирилаётганида уларга ҳурмат билан яхши муносабатда бўлишни ваъда бердилар.

Ироқ Қувайтга бостириб кирганида СССР фуқароларидан ҳеч ким жабрланмади. Ҳозиргача уларга нисбатан қандайдир душманлик ёки безориларча ҳаракат қилинганлиги сезилмади.

(ТАСС).

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ПРЕЗИДЕНТЛИК БОШҚАРУВИ: ТАРИХИ, ҲИКМАТИ, МАСЪУЛИЯТИ

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ» нинг сиёсий суҳбатлари

Ўзбекистон ССР Президентининг матбуотда эълон қилинган бир неча фармони жумҳуриятимиз халқлари елкасига офтоб тега бошлаганидан дарак берди ва ўксик кўнгилларда умид учқунларини уйғотди. Бу фармонлар яхши кунлардан бир муждадир. Буларнинг барини жумҳуриятимизда президент бошқарувининг жорий этилиши самаралари десак янглишмаймиз.

Маълумки, моҳият эътибори билан президент бошқаруви илгариги идора усулидан фарқланиб, маъмурий буйруқбозликка, сансалорликка чек қўйишга даъват этилгандир. Бу ҳақда оддий меҳнат аҳли ўртасида тушунтириш олиб бориш барча зиёлиларнинг, биринчи галда ҳуқуқшунос олимларимизнинг шарафли бурчи бўлиши керак эди. Лекин, афсуски, улар бу борада ҳамон сукут сақламоқдалар, президент бошқаруви бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини баён қилмаётирлар. Ваҳоланки, Ўзбекистонда олимларнинг жуда катта армияси мавжуд. Фанлар академиясининг ўзидагина 4207 илмий ходим ишламоқда. Олий ўқув юртларидаги олимларни ҳисобга олсак, бу рақам бир неча баробар ошиб кетади. Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг 46 ҳақиқий аъзоси, 100 мухбир аъзоси бор. Яна қанчалаб олимларга фан арбоблари унвонлари берилган. Ҳатто бутун бошли Ҳуқуқ ва фалсафа институти мавжуд. Афсуски, олимларимиз фаоллик, жонкуярлик кўрсатмаётирлар. Бироқ вақт кутиб турмайди, газетхонларимиз президент бошқаруви тўғрисида маълумот олишни истайдилар. Шуни назарда тутиб газета муҳаррири ўзининг жиддий публицистик мақолалари билан кўзга ташланиб турган ёзувчи, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Абдуқаҳҳор Иброҳимовдан президент бошқаруви ва биринчи галдаги вазифаларимизга доир фикр-мулоҳазаларини муштарийларимиз билан ўртоқлашишни илтимос қилди.

БИРИНЧИ ГАЛДАГИ ВАЗИФАЛАР

Бу гал сўзни бир неча номзодли (альтернатив) сайлов усулидан бошлай қоламан. Буни қарангки, бу усул ўзбекларнинг чўнтагидан тушиб қолган эски гап экан. Ўз миллий давлатларимиз тарихини ва идора усулларини билмаган кишилар учун у янгилик бўлиб туюлиши мумкин. Аслида ундай эмас. Бухоро давлат қушбегиси (кейинги асрларда ҳукумат бошлиғи — вазирлар кенгаши раиси шундай аталган) архивидаги бир ҳужжатда бир воқеа ҳақида сўз юритилади: узоқ қишлоқлардан бирида масжиднинг муаззини вафот этиб, масжид сўфисиз қолади. Қишлоқ халқи кимни сўфи қилишда иккига бўлиниб, ҳар икки тараф ўз номзодини қўйишга интилади, ўртада жанжал чиқиб, қишлоқ аҳли масалани одил ҳал этиб бериши учун хонга ариза билан мурожаат қилади. Хоннинг жавоб мактубида бундай дейилади: сўфиликка даъвогар иккала кишига ҳам азон айттириб кўрилсин, кимнинг азони кўпчиликка маъқул тушса, ўша қишлоқ масжидига муаззинлик қилсин...

Тарихингни билганинг сайин халқингга меҳринг ортаверар экан.

Ўзбекистон ССРда президентлик бошқарувининг жорий этилиши муносабати билан жумҳуриятимиз мустақиллиги янги босқичга кўтарилди. СССР билан Ўзбекистон ССР ўртасидаги муносабатлар давлатлараро алоқа тусини олмоқда ва эндиги вазифа СССР билан Ўзбекистон ССР ўртасидаги муносабатларнинг ана шу янги ҳолат асосида олиб борилишини таъминлашдан иборат. Илгари, то Ўзбекистон ССРда президентлик бошқаруви жорий этилгунча бу муносабатлар конфедерация даражасида эмас, балки федерация даражасида, яъни мустақил ва суверен жумҳуриятларнинг иттифоқидан иборат ягона давлат доирасидаги муносабатлар эди.

ДЕПУТАТЛИК МАҚОМИ

Ўзбекистон ССРда президентлик бошқаруви жорий этилгач, қонун бўйича масалага ёндашадиган бўлсак, Ўзбекистон ССР ҳудудида сайланган СССР халқ депутатларининг ваколатлари ўз кучини йўқотди. Чунки Ўзбекистон ССР ҳудудида энг олий давлат ҳокимияти Ўзбекистон ССР Президентига тегишли, унинг иродасига жумҳурият ташқарисида ёки ичкарисида ҳеч ким қарши туришга ҳақли эмас, ҳар борада Президентимиз сўзи сўнгги, ҳал қилувчи сўздир. Чунки Президент жумҳуриятимиз фуқароларининг иродасини ифодалайди. Унга тазйиқ ўтказишга, буйруқ беришга ҳеч кимнинг, жумладан СССР халқ депутатларининг ҳам юридик ҳаққи йўқ, гар шунга борсалар Ўзбекистон ССРнинг ички ишига аралашиш бўлур эди.

Юқорида эслатиб ўтганимиздек, Ўзбекистон ССРда президентлик бошқарувининг жорий этилиши натижасида СССР билан Ўзбекистон ССР муносабатлари ўртасида конфедерация муносабатлари де-Факто тарзида юзага келди. Энди СССР ва Ўзбекистон ССР ўртасидаги барча муносабатлар Москвадаги СССР давлат органларида эмас, балки СССР ва Ўзбекистон ССР Президентлари томонидан музокараларда ҳал этилади, Ўзбекистонга оид ҳар қандай масала Президентимиз орқали, унинг рухсати, ижозати, имзоси билангина ечилади. Ўзбекистондан сайланган СССР халқ депутатлари қонун бўйича эндиликда ўз ваколатларига илгаридагидек эга эмаслар, чунки Ўзбекистон ССРнинг 463 халқ депутати иродаси билан Ўзбекистон ССР Президенти сайланди, президентлик бошқаруви жорий этилди. Шу далилларнинг ўзи Ўзбекистондан сайланган СССР халқ депутатларининг ваколатлари қонунан тугаганини билдиради. Эндиги вазифа шуки, Ўзбекистон ССР Президенти бу масалани ҳал қилиши жоиздир, балки ўзбекистонлик СССР халқ депутатлари ваколатлари тугагани эълон қилинар, балки улар то муддатлари тугагунча депутатлик мандатлари бўйича Ўзбекистон ССР халқ депутатлари таркибига киритилар, бу фақат Президентимиз фармони билан ҳал қилинадиган, зарурати туғилса Ўзбекистон ССР Олий Совети сессиясида кўриладиган масаладир. Барибир, қандай бўлмасин, жумҳуриятимизда Ўзбекистон ССР Президенти, Ўзбекистон ССР Олий Советидан юқори турадиган сиёсий куч бўлиши мумкин эмас. Мабодо Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ҳам жумҳуриятимизда ҳозирги паст-баланд мақомлари бўйича фаолият кўрсатаверадиган бўлсалар, Ўзбекистон ССР мустақил ва суверен давлат бўлмай, илгаригидек амалда вилоят даражасида қолиб кетаверади. Ваҳоланки, Ўзбекистон ССРда президентлик бошқаруви жумҳуриятимизнинг қонуний сиёсий ҳуқуқларини амалда тиклаш мақсадида жорий этилди. Демак, Ўзбекистон ССРда икки хил мақомга эга халқ депутатлари бўлиши мумкин эмас, негаки бу жумҳуриятнинг сиёсий ҳуқуқларига зиддир. Жумҳуриятимизга доир ҳар қандай масалалар фақат унинг ўз пойтахтида, Президенти, Олий Совети, ҳукумати томонидан кўриб чиқилади ва ҳал этилади. Агар шундай бўлмаса, Ўзбекистон ССРнинг мустақил ва суверен давлат эканлиги қаерда қолади? Ўзбекистон ССРда президентлик бошқаруви жорий этилишининг сиёсий самараларидан бири тарзида ўзбекистонлик СССР халқ депутатларининг ваколатлари муддатидан олдин тугатилди, деган фикримга қўшилмаган, унга қарши бўладиган, минг турли «асос»ларни рўкач қиладиганлар кўп чиқишига кўзим етиб турибди, лекин мен кимгадир ёқадиган гапни айтиш ниятида қўлимга қалам олмаганман, рост гапни айтиб турибман, менинг ҳақлигимни эртами-кечми тан олишларига аминман. Икки хил статусли халқ депутатларининг фаолият кўрсатишлари жумҳуриятимизда қўш ҳокимиятчиликни келтириб чиқаради, президент бошқарувини тўла амалга оширишга халақит беради. Мен ана шунинг ташвишини қилмоқдаман.

Президент юртимизнинг маънавий отаси ҳисобланади. Унинг ҳар бир фармони халққа меҳр-муҳаббат, шафқат, мурувват билан шундай йўғрилган бўлсинки, уни бир сўз билан адолатли дейлик. Адолатли фармон эса то тарих тургунча олқишга сазовордир.

ДЕ-ФАКТО ВА ДЕ-ЮРЕ ХУСУСИДА

Де-Факто аслида лотинча сўз бўлиб, ўзбекча «амалда» деган маънони билдиради. Халқаро ҳуқуқда давлат ва ҳукуматни расман тан олиш шаклларидан бири де-Факто дейилади. Де-Факто ҳали давлат ва ҳукуматнинг тўла тан олингани эмас. У расмий тан олинишидан бошлаб батамом эътироф этилгунча бўлган ҳолатни ифодалайди, оралиқ даврни белгилайди десак, тўғри бўлади, унинг ниҳояси де-Юредир.

Де-Юре ҳам лотинча сўз бўлиб, «қонун», «қонун бўйича» деган маънони билдиради. Халқаро ҳуқуқда давлат ёки ҳукуматнинг тўла ва расман тан олинишини ифодалайди. Бу икки атамани келтиришдан мақсадим Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳозир де-Факто бўлиб, истиқболи де-Юре бўлади деб ишонч билдиришдир.

Юқорида айтилган асосларга кўра ҳам умумхалқ томонидан қонунан сайланган халқ депутатларидан иборат парламент сайлаган ўз Президенти бошқаришга киришган Ўзбекистон ССР учун эндиликда СССР халқ депутати хизматининг зарурати қолгани йўқ. Шу сабабли Ўзбекистон ССР Президенти сайлангандан кейин қабул қилинган СССР қонунлари жумҳуриятимиз учун де-Факто бўйича (илгарилари бўлиб келганидек) кучга эга эмас, акс ҳолда Президент ваколатига зид бўлади. Бу қонунларни қабул қилиш ёки қабул қилмаслик Ўзбекистон ССР Президенти иродасига боғлиқ.

ПРЕЗИДЕНТ. НИМА ДЕГАНИ БУ?

Гап президент бошқаруви хусусида борар экан, энг аввало бу сўзнинг асл маъноси, қўлланилиши ва вазифаларига тўхталиб ўтиш жоиз. Президент лотинча сўз бўлиб, олдинда ўтирувчи, яъни жумҳурият тузумидаги мамлакатларда давлат бошлиғи мазмунини билдиради. Президент одатда 4, 5, 6, 7 йилга сайланади. Баъзан эса (масалан, Индонезияда) умрбод сайланган президент ҳам бўлиши мумкин. Давлатлар икки турга — мустабид ҳокимлик ва жумҳурият ҳокимияти турларига бўлинадилар. Жумҳурият ҳокимияти ҳам ўз навбатида иккига — парламентар жумҳурият ва президентлик жумҳуриятига ажралади. Парламентар жумҳуриятларда Президентни парламент — халқ томонидан сайланган депутатлар — вакиллар сайлашади, яъни ўзлари сайланган кишилар сайлайдилар. Президентлик жумҳуриятларида Президентни халқнинг ўзи тўғридан тўғри сайлайди. Масалан, Францияда Президентни халқ тўғридан-тўғри сайлайди. Афғонистон Президентини эса парламент сайлайди. То кейинги сайловгача СССР парламентар давлат ҳисобланади. Чунки СССР Президенти парламентда — СССР халқ депутатлари съезди томонидан сайланди. СССР Конституциясига кўра навбатдаги Президент сайловида халқнинг ўзи бевосита (депутатлар орқали, яъни билвосита эмас), тўғридан тўғри қатнашади, ана ўшандан кейин СССР парламентар давлатдан, президентлик давлатига айланади. Лекин иккала ҳолда ҳам давлат бошлиғи Президент ҳисобланаверади. Бироқ икки ва ундан ортиқ фирқалар томонидан альтернатив асосда номзодлар кўрсатиш орқали тўғридан-тўғри сайланган Президентнинг бутун халқ олдидаги масъулияти янада кучли бўлиши табиий.

Ўзбекистон ССР худди Италия, Ҳиндистон, Туркия, Афғонистон, СССР сингари парламентар жумҳуриятдир, чунки биринчи Президентимиз Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ўн иккинчи чақириқ биринчи сессиясида мутлақ кўпчилик овоз билан сайланди. Бундан беш йил кейин бўладиган сайловда жумҳурият Президенти сайловчилар томонидан тўғридан-тўғри сайланиши Конституциямизда қайд этилган. Ана ўшандан бошлаб Ўзбекистон ССР худди Франция, Бразилия каби президентлик жумҳуриятига айланади.

Шу тариқа бошқарув тузумига кўра давлатларнинг хиллари ва сайланишига биноан президентларнинг турларига қисқача тўхталиб ўтдик. Умуман олганда қирол, император, амир, хон, султон сингари Президент ҳам давлат бошлиғи ҳисобланади, фарқи шундаки, у маълум муддатга сайлаб қўйилади, шуни ҳисобга олмаганда, Президент ўзи сайланган давлатнинг бирдан-бир бошлиғидир. У ўзини сайлаган парламент ёки сайловчилар олдидагина масъул ва бурчли, уни булардан бошқа ҳеч ким вазифасидан четлата олмайди. Худди шу каби Ўзбекистон ССР Президентини Ўзбекистон ССР халқ депутатлари сессиясидан бўлак ҳар қандай ташкилот ёки шахс лавозимидан озод этиш ҳуқуқига эга эмас.

ПРЕЗИДЕНТ, ДЕПУТАТЛАР ВА ХАЛҚ

Ўзбекистон ССР Президентини сайлашда қатнашган 463 халқ депутатига Ўзбекистон ССР гражданлари овоз беришган. Демак, депутатлар халқ иродасини ифодалаб, Ўзбекистон ССРда президентлик бошқарувини жорий этишни ва биринчи Президентимизни сайлашни лозим деб билдилар. Бинобарин, Ўзбекистон ССРда президентлик бошқарувининг жорий этилиши ва биринчи Президентнинг сайланиши мутлақо қонунийдир. XX асрнинг иккинчи ярмида шу пайтгача юз берган воқеалар ичида Ўзбекистон ССР учун энг буюк ҳодиса жумҳуриятимизда президентлик бошқарувининг жорий этилиши ҳамда бу бошқарувни амалга оширувчи расмий ва қонуний сиймо — Ўзбекистон ССР Президентининг қасамёд қилиши, вазифасини бажаришга киришгани бўлди. Лекин, афсуски, мана орадан бир неча ой ўтди ҳамки, жумҳуриятимизда президент бошқаруви жорий этилгани айтарли сезилмаётир. Бироқ сезилмаётир дея бетараф туришга жумҳурият фуқароларининг, биринчи навбатда зиёлиларнинг, айниқса давлатшунос, ҳуқуқий билим эгаларининг ҳақлари йўқ. Ишлаш, бош қотириш керак. Менимча, биринчи навбатда ишни президентлик бошқаруви моҳияти нимада эканини фуқарога тушунтириш, шу орқали бу бошқарувнинг афзалликларидан фойдаланишга киришиш, халқни ўз ҳақ-ҳуқуқини истифода эта билишга ўргата бориш, президентлик бошқарувини жумҳуриятда тўла ўрнатишда Президентга яқиндан ёрдам бериш зарур. Фуқаро, халқ депутатлари ўз ҳақ-ҳуқуқларини нақадар чуқур билсалар ва турмушга тўла тадбиқ эта берсалар, Президентимиз ҳуқуқан ва қонунан шу қадар ҳимояланган бўлади, ўзини сайлаган халқ депутатларига, халқига суяниб, улар ваколатига тўла ишониб, фаолиятини дадил олиб боради. Президентнинг куч-қудрати ва мустаҳкам қанотлари билимдон парламенту садоқатли фуқародир. Халқ депутатларимиз ўзларининг ҳуқуқий билимларини кун сайин ошира борсалар, давлат кишиси сифатида мушоҳада қилишга интилсалар айни муддао бўларди. Ана шунда жумҳурият бошига бирор мушкулот тушганда Президент кўкрак кериб, мардона дадил туради, халқини ҳимоя қилишдан чекинмайди, чунки у парламентнинг бир ёқадан бош чиқариб, Президентни ва халқни ҳимоя қила олишига ишонади. Бир сўз билан айтганда, жумҳуриятимизда президентлик бошқарувининг жорий этилиши давлатчилигимизни амалда тиклашда янги босқич бўлиши билан бирга халқ кўнглини кўтарди, қаддини тик тутишга чорлади, қадрини ҳимоя қиладиган янги қалқон вужудга келди деб билди, бу эса унинг сиёсий онгини ошириш омили бўлаяпти.

ФЕДЕРАЦИЯ НИМА?

Федерация атамаси французча сўз бўлиб, ўзбекча бирлашма, уюшма деган маъноларни, арабча иттифоқ маъносини билдиради. Лекин, афсуски, ҳозир ҳатто марказий матбуотда ва марказий ташкилотларда ҳам федерация атамаси нотўғри ишлатилган ҳоллар учрамоқда. СССР федерацияси деган иборани олиб кўрайлик. СССР — Совет Социалистик Республикалар Иттифоқи деганидир. Энди ана шу атамага Федерация кенгашини қўшиб, ўзбекча ёзиб кўрайлик: (Совет дегани кенгашдир) Кенгаш Ижтимоий Жумҳуриятлар Иттифоқининг Иттифоқ (бирлашма, уюшма) Кенгаши. Хуллас. СССР Федерация кенгаши атамасидаги «федерацияси» сўзи ортиқчадир. СССР Кенгаши — Совет Социалистик Республикалар Иттифоқининг Кенгаши дейиш мантиқан тўғридир.

Ҳозирги пайтда Ер юзидаги давлатлар қурилиши бўйича учга бўлинади: унитар, федератив ва конфедератив. Унитар давлатларда асосан бир миллат яшайди ва ўша миллатнинг давлати ҳисобланади. (Масалан Туркия, Япония, Италия, Франция кабилар). Федератив давлатлар кўп миллатли бўлади ва асосий миллатларнинг давлати ҳисобланади (Югославия, Чехословакия сингарилар). Конфедератив давлатлар кўпмиллатли ҳам, бирмиллатли ҳам бўлишлари мумкин, конфедерация дегани давлатлар иттифоқи деганидир. Масалан, Швейцария конфедерациясида немис, француз, итальянлар яшайдилар, Бирлашган Араб амирликларида асосан араб халқи яшайди.

Совет Социалистик Республикалар Иттифоқи ўз оти биланоқ федератив давлат эканини билдиради. Бироқ СССР 15 тенг ҳуқуқли жумҳуриятларнинг эркин иттифоқи деб ҳисобланса-да, амалда (ошкораликми— ошкоралик экан, ростини айтиш керак) унитар давлат бўлиб келди ва ҳамон шундай бўлиб қолаётир. Бунга СССР Конституциялари, жумладан 1936 ва 1977 йилларнинг Асосий Қонунларидаги нотўғри моддалар ва СССР Олий Советининг икки палата қилиб ташкил этилгани сабабдир. Амалдаги Конституциямизда унитарлик ва федеративлик қориштириб юборилган, бир модда иккинчи моддани инкор этади. Масалан, 72-модда федерацияни тайин этса, 74-модда уни чиппакка чиқаради, 75-модда 76-моддани рад қилади. Асосийси — СССР парламентида Миллатлар Советидан ташқари Иттифоқ Совети ҳам бўлишидир. Миллатлар Совети федерацияни тасдиқловчи бўлса, Иттифоқ Совети тузилганидан бери федератив давлатни унитар давлатга айлантириб келмоқда. Аслида Совет Социалистик Республикалар Иттифоқи ўз номи ва моҳияти билан жумҳуриятларнинг Иттифоқи — федерация экан, унинг парламентида ҳам иттифоқдош республикалар теппа-тенг депутатларга эга бўлишлари керак, яъни 50 миллионли Украина ҳам, 3 миллион 600 минг аҳолига эга Тожикистон ҳам баб-баравар депутатлар сонига эга бўлиши шарт. Миллатлар ва давлатлар манфаати ҳимоя қилинадиган олий даргоҳ бўлмиш парламентда халқларнинг сонига қараб фикр юритилмаслиги, ҳар бир халқ сонининг кам ёки кўп бўлишидан қатъий назар бир хил овозга эга бўлиши шарт. Бунинг устига СССР Конституциясининг 71-моддасига кўра Совет Социалистик Республикалар Иттифоқига 15 та иттифоқдош республика бирлашади, дейилган. Демак, мамлакат парламентини иттифоқдош республикаларнинг вакиллари ташкил этишлари лозим, ўша депутатлар айни пайтда мазкур иттифоқдош жумҳурият таркибига кирувчи автоном жумҳуриятлар, тузилмалар иродасини ҳам ифодалашга даъват қилинган. Амалда эса 71-моддага зид равишда марказий парламентда автоном жумҳуриятлар ва тузилмалардан ҳам вакиллар ўрин эгаллашлари натижасида иттифоқдош жумҳуриятларнинг овози «оломон» ичида сезилмай кетади. Масалан, РСФСР 15 иттифоқдош жумҳуриятнинг бири бўла туриб, мамлакат парламентида ўз таркибидаги 16 та автоном республика, 5 та автоном область, 10 та автоном округлардан ҳам депутатлар иш олиб борадилар, бу депутатлар аслида РСФСР парламентида фаолият кўрсатишлари керак. Яна бунга қўшимча тарзда Иттифоқ Совети ҳам уюштирилган бўлиб,

(Давоми 3-бетда).

ПРЕЗИДЕНТЛИК БОШҚАРУВИ:
ТАРИХИ, ҲИКМАТИ, МАСЪУЛИЯТИ

(Бошн 2-бетда).

унга ҳар бир жумҳуриятдан тенг миқдорда депутат юборилмайди, балки депутатларнинг сони республика аҳолиси сонининг кўп-озлигига боғлиқ қилиб қўйилган. Натижада аҳолиси энг кўп РСФСР СССР Олий Советида энг кўп депутатлик мандатига эга бўлиб келди ва ҳамон шундай бўлиб қолмоқда. СССР парламенти амалда Россия парламентидир, Совет ҳукумати амалда рус ҳукумати бўлиб келмоқда. СССР халқ депутатларининг ярмидан анча кўпи руслардир. Шундай бўлгач, СССРнинг кўп миллатли, федератив давлат эканлиги қаёқда қолди? СССР халқ депутатларининг II съездида мамлакат парламентида федерацияни ташкил этган барча иттифоқдош жумҳуриятларнинг тилларини қўллаш зарурлиги масаласи кўтарилдию, лекин асосан рус депутатларининг қаршилигига дуч келиб қабул қилинмади. Агар мамлакат парламенти федерация қонунига риоя қилинган ҳолда барча иттифоқдош жумҳуриятлардан тенг миқдорда сайланган депутатлардан иборат бўлганида эди, рус тили, қолган барча 14 та иттифоқдош жумҳуриятларнинг тиллари ҳам парламентда қўлланилар, камситилмас эди. Умуман халқлараро ва миллатлараро муносабатларда элу элатларнинг кўп сонли ёки кам сонли экани рўкач қилинмайди. Илгари ҳам бир неча марта тилга олинган мисолни яна эслатиб ўтаман. Бирлашган Миллатлар Ташкилотида 1 миллиард 80 миллион аҳолига эга Хитой ҳам, 1 миллион 300 минг аҳолига эга Мўғулистон ҳам фақат биттадан овозга эга. Агар Совет парламентида ўрнатилган «тартиб» бўйича иш юритилса, Мўғулистон БМТда битта ўрин билан қаноатланиб қолгани ҳолда Хитой 900 ўрин эгаллаган бўларди. Президент Михаил Горбачев «Совет федерациясини янгилаш керак» деганида ана шундай баландпастликларни назарда тутган бўлса ажаб эмас. Федерацияни янгилаш учун аввало федерация талабларига ҳамон риоя қилинмаётганини кўрсатиб бериш керак. Бир-иккита мисол келтираман. Ҳақиқий федерация тузиш учун иттифоқ пойтахтини Москвадан кўчириш лозим эмасмикин? Москва Россиянинг пойтахти бўлиб келган ва ҳамон шундай бўлиб қолмоқда. Москва рус шаҳри, ундаги катта идораларга кираверишда «СССР...» деган лавҳалардан бошқа Совет Иттифоқи пойтахти эканини кўрсатувчи деярли ҳеч нима йўқ. Масалан, Москвада бошқа тилни билмайдиган ўзбек учун нима бор? Ясли йўқ, боғча йўқ, мактаб йўқ, дорилфунун йўқ, театр йўқ, музей йўқ, маҳалласи йўқ. 344 метро бекатининг бирортасиям ўзбекча эмас. Ваҳоланки, буларнинг барн федерация тузилиб, Москва барча жумҳуриятларнинг пойтахти деб эълон қилингандан кейин қурилган, ҳатто улар қурилишида Ғозғон мармари ҳам ишлатилган. Москва РСФСР пойтахти бўлиб қолаверсинда, СССР учун Волга бўйидами, Украинадами янги пойтахт қуриш, унда ҳар бир иттифоқдош жумҳурият аҳолисидан тенг миқдорда, масалан руслар 50 минг, украинлар 50 минг, ўзбеклар ҳам 50 минг, қирғизлар ҳам 50 минг истиқомат қилиши, ўз яслилари, боғчалари, мактаблари, дорилфунунлари, театрларига эга бўлишлари керак. Мен федерация пойтахтини ана шундай тасаввур қиламан, унда пойтахт маҳкамаларида ишловчилар ҳам кўпмиллатли бўлишади. Ўзбекистон ССР Президенти СССР Президентлар (Президентлик эмас) Кенгаши олдига шу масалани қўйишини таклиф қиламан. СССР ёш давлат, одатда ёш давлатлар янги пойтахт қуриб оладилар. Масалан Бразилия, Покистон давлатларида шундай қилинган. Қолаверса, янги пойтахтга янги кучлар келади, турғунлик даврида тарбияланган эскича фикрловчи аппаратчилар янги жойга боришга эринадилар. Демак, янги пойтахтдан туриб қайта қуришга раҳбарлик қилиш осон кўчса ажабмас. Яна шуниси ҳам борки, янги пойтахт барча иттифоқдошлар иштирокида қурилгани учун ҳам барчага ардоқли, аҳолисининг сони чекланганн учун командировкага борувчиларга ҳам қулай бўлади.

ХАЛҚАРО АЛОҚАЛАР

Шу йилнинг 13 апрелида СССРнинг 10 та чет мамлакатдаги элчилари тасдиқланди. Ҳаммаси руслар. Улар орасида туркий халқларга мансуб бирор элчининг бўлмаслиги таажжублидир. Ваҳоланки, СССРда туркий халқларга мансуб 30 дан ортиқ миллатлар яшайдилар, аҳолининг сони бўйича мамлакатда иккинчи ўринда турадилар. Ҳозирги кунда СССР дунёдаги 160 га яқин мамлакат билан дипломатик муносабат ўрнатган. Агар федерализм принципига риоя қилинса, 160 га яқин элчилар ва элчихона ходимларининг 15 дан бири иттифоқдош жумҳуриятнинг вакиллари, яъни Совет Иттифоқининг 10 дан ортиқ элчиси Ўзбекистон вакили бўлиши керак. (Лоақал аҳолининг нуфузи инобатга олинганда ҳам Совет Иттифоқи элчиларининг 7 фоизи ўзбекистонлик бўлмоғи лозим, чунки жумҳурият аҳолиси иттифоқ аҳолисининг 7 фоиздан ортиғини ташкил этади). Ваҳоланки, ҳозир Совет Иттифоқининг элчиларидан бирортасиям ўзбекистонлик эмас, элчихоналар, консулхоналар, савдо ваколатхоналари ходимлари орасида ҳам ўзбекистонликлар жуда оз. Масалан, Совет Иттифоқининг Туркиядаги элчихонаси ходимларининг 95 фоизи руслар. Шу аҳволда совет ташқи сиёсатини қандай қилиб кўпмиллатли ташқи сиёсат дейиш мумкин? Агар совет ташқи сиёсатида федерацияни ташкил этган барча халқларнинг вакиллари қатнашганларида, ташқи сиёсат асосан рус дипломатларининг монополияси бўлиб қолмаганда, мамлакат равнақига кўпроқ наф етарди. Бир мисол келтираман. КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига собиқ кандидат, СССР Министрлар Совети раисининг ўринбосари А. Бирюкова бошчилигида Совет ҳукумат делегацияси бултур Англияга ташриф буюриб, у ердан 500 миллион сўмга енгил саноат моллари (упа-элик, совун, ички кийимлар ва шу кабиларни) харид қилиб қайтди. Аслида шунча миқдордаги, шундай сифатдаги молларни Туркиядан учдан бир баҳосига олиш мумкин эди. Оқибатда 330—335 миллион совет сўми беҳуда кетди. (Ҳатто бу ҳақда «Социалистик индустрия» газетаси ҳам ёзди). Мана сизга ташқи сиёсат ва ташқи савдо ҳаддан ташқари марказлаштириб юборилишининг салбий оқибати! Туркиядаги совет элчиси ёки элчихона ходимларининг муайян қисми ўзбекистонлик бўлишганда, 330—335 миллион сўмимиз беҳуда кетмасди, деб ўйлайман. Иккинчи бир мисол. Шу йилнинг 15 апрелида «Известия» газетаси СССР Фанлар академиясининг 306 ҳақиқий аъзоси борлигини маълум қилди. Таассуфки, шунча Иттифоқ академиги орасида ўзбек миллатига мансуби йўқ. 72—73 йиллик тарихий даврда ўзбеклардан фақат бир киши Иттифоқ академиясига аъзо қилиб олинган. Аслида совет давридаги ўзбек фани, адабиёти ва санъати тарихини кўздан кечирсак, Абдулла Қодирий, Фитрат, Айний, Чўлпон, Ойбек, Наби Ғаниев, Ҳабиб Абдуллаев, Тошмуҳаммад Саримсоқов каби сиймолар кўзга ташланадиларки, булар Иттифоқ академиясига ҳақиқий аъзо қилиб сайланган минглаб шахслардан қолишмайдилар. Масалан, фольклоршунос Ҳоди Зарифнинг, матншунос Ҳамид Сулаймоннинг, қадимшунос (археолог) Яҳё Ғуломнинг фаолияти академик Дмитрий Лихачевникидан сира қолишмайди. Қайта қуриш ва ошкоралик талаби билан иш тутиб, ҳар бир нарсани ўз оти билан атасак, СССР Фанлар академияси номигагина федерацияга тегишли ҳисобланиб, аслида Россия академияси сифатида тузилган. Россия академияси бўлган ва ҳозир ҳам Россия академияси бўлиб қолмоқда. Бу — далил, ундан қочиб ёки кўз юмиб бўлмайди. Ҳал қилувчи овозга эга ҳақиқий аъзолари орасида биронтаси ўзбекистонлик бўлмаган СССР Фанлар академияси чиқарган қарорлар қандай қилиб жумҳуриятимиз олимларининг фаолияти, ҳаёти учун қонуний, асосли, муштарак бўла олади? Ҳарқандай ташкилот ва муассасанинг ҳам марказий идорасини тузавериш шарт эмас, ҳаддан зиёд марказлаштириб юбориш тараққиётга тўсиқ бўлишини фанимизда бошланган оқсашларда ҳам кўриб турибмиз. Бас шундай экан, СССР Фанлар академиясининг амалдаги фаолиятига одилона баҳо бериб, Россия Фанлар академияси эканини эътироф этайлик. РСФСРга тегишли экан, РСФСР бюджетига ўтказайлик, ҳақиқий аъзолари РСФСРники экан, сарфхаражат ҳам унинг зиммасига тушиши керак. Иттифоқ бюджетидан фанга ажратиладиган маблағ бюджетга қўшган ҳиссасига қараб иттифоқдош жумҳуриятлар Фанлар академияларига, шу жумладан РСФСР Фанлар академиясига одилона тақсимлаб берилсин. Ўз олимига фан номзоди илмий даражасини бериш ҳуқуқидан маҳрум этиб келинган жумҳурият Фанлар академияси юқорида айтилганлардан хулоса чиқариб олса қани энди!

КУНДАЛИК ТУРМУШДА

Кундалик турмушимизда қуйидагилар оддий воқеаларга айланишини орзу қилардим:

1. Зарурат туғилганда жаҳондаги турли давлатларга Ўзбекистон ССР номидан Президент томонидан миллий байрамларнинг нишонланишига, турли анжуманларнинг очилишига ва шу кабиларга табрикномалар юборилса (одатда мустақил давлатларнинг бошлиқлари шундай иш тутадилар);

2. Чет эллик Президент (жумладан иттифоқдош жумҳурият Президенти) Ўзбекистон ССРга ташриф буюрганда қандай тантана билан кутиб олинса, жумҳуриятимизнинг Президентига ҳам давлат бошлиғига кўрсатиладиган иззат-икром кўрсатилишига эришайлик;

3. Ўзбекистон ССР Президенти ўзбек (туркий) давлат бошлиқларининг бугунги кундаги давомчиси эканини ўзи ҳам, ўзбек халқи ҳам, бошқа халқлар ва уларнинг совет бошлиқлари ҳам ҳис қилиб, эътироф этишлари зарур. Бунинг учун Президентнинг маслаҳатчиларидан бири ҳам шу бугунни, ҳам тарихимизни билувчи, табиатан байналмилалчи, ватанпарвар шахс бўлгани маъқул. Бу лавозим эгаси Қорахоний давлатида аталгани каби Хос Ҳожиб дейиладими, Хоразм, Бухоро давлатларида айтилганидек Иноқ дейиладими, ёки Тошкент Ўрдасида аталганидек мушовур дейиладими, бундан қатъий назар тарихдан келиб чиқиб, Президентга тарихан тўғри маслаҳат бериши шарт. Ана шунда узоқ ва яқин ўтмишда юз берган мудҳиш хатоликлар такрорланмаслиги эҳтимол.

4. Ўзбек (туркий) давлатчилигига хос одатлардан бири шуки, ҳукмдорга энг яқин шахслар — маслаҳатчилари унинг фикрига тўққиз мартагача эътироз билдириш ҳуқуқига эга бўлган, шу тариқа ножўя фармонларнинг бекор қилинишига эришилган. Темур, Шоҳрух, Улуғбек, Абулхайрхон, Ҳусайн Бойқаро, Бобур, Шайбонийхон, Абдуллахон, Убайдуллахон, Абулғозий Баҳодирхон ва бошқалар фаолиятидан фикримизга мисол келтириш мумкин. Демак, «Тузуклар» раҳбарларимизнинг иш столидаги доимий китоблардан бири бўлиши мақбул.

Чиндан ҳам тарихни варақласак, бугунги кунга монанд нуқталарни учратамиз. Масалан, Президент сайловимизни олиб кўрайлик. Ўзбек давлатларида ҳар гал янги сулола ҳокимият тепасига келганида биринчи ҳукмдор аркони давлат томонидан ялпи ва очиқ овоз бериш йўли билан сайланган. Масалан, Қўқонда Норбўтабий, Бухорода Раҳимбий ана шу тарзда хон қилиб сайланган. Бугунги ибора билан айтсак, улар ўша даврнинг парламенти томонидан сайланганлар. Тарихий воқеаларни эслашимдан мақсад шуки, биз, ўзбеклар азал-азалдан ўз давлатига, ўз идора усулига, ўзига хос парламентига эга бўлиб келганмизки, ўша тарихий тажрибалардан бугунги кун учун фойдаланайлик, демоқчиман.

ҲУРМАТ ЎЗАРО БЎЛСА...

Юқорида таъкидлаганимдек, ҳар бир мустақил давлатнинг миллий байрами кунларида бошқа мамлакат раҳбарлари ўша давлат бошлиқларига табрикномалар юборадилар, кутлайдилар, телевидение орқали ўша давлатнинг элчилари чиқиш қиладилар. Буларни кўриб, ўқиб турибмиз. Лекин Ўзбекистон ССР суверен давлат бўлса-да, эсимни танибманки бирор марта бирорта давлат, ҳатто Тошкентда бош консулхоналари ишлаб турган қўшни мамлакатлар ҳам Ўзбекистон ССР раҳбарлари ва ўзбек халқи номига табрикнома юборганлари йўқ. Ваҳоланки, Ўзбекистон ССР ва ўзбек халқи жаҳондаги деярли барча мамлакатларнинг миллий байрамларини нишонлайди. Шу ўринда қонуний бир савол туғилади: хўш, нима учун биз уларнинг байрамини нишонлаймиз-у, улар бизнинг байрамимизни нишонлашмайди, бизни инобатга олишмайди? Иттифоқдош жумҳурият тузилган куннинг лоақал иттифоқдош жумҳуриятларда нишонланмаслигини нима билан изоҳлаш мумкин? Ёки бўлмаса СССР Министрлар Совети қошидаги иттифоқдош жумҳуриятларнинг Доимий вакиллари марказий телевидение орқали ўз жумҳуриятининг миллий байрами кунида бирор марта чиқмаганини нима деб тушуниш мумкин? Англия, Франция, Италия, Туркия сингари қудратга эга Украина ССРнинг Москвадаги Доимий вакили йилига бир мартаям марказий телевидение орқали нега чиқмайди? Ахир, марказий телевидение дегани 15 та иттифоқдош республиканинг ташкилоти ҳисобланади. Украина ССРдан 10—15 марта кичик мамлакатлар тузилган кун Совет Иттифоқининг ҳамма жойида кенг нишонланади. Энг ёш давлат — Намибия Президентига шу лавозимга сайланиши муносабати билан табрикнома юборилди. Лекин энг қадимдан ўз давлатига эга бўлиб келган халқлардан бири — ўзбек халқи ҳаётида йирик сиёсий воқеа, яъни Президент сайланиши муносабати билан биронта табрикнома олинганидан хабаримиз йўқ. Лоақал ён қўшниларимиз ҳам матбуотда қутлашмаганидан менинг кўнглим ранжиганини айтмай ўтолмайман. Одам ўз қадри учун ўкинаркан. Фалончи давлатдан Ўзбекистоннинг қаери кам? Фалончи халқдан ўзбек халқининг нимаси кам? Намибия ёдга олинганда (энг ёш давлат бўлгани учун мен унинг номини тилга олаётганимни таъкидлашим керак, зеро бошқа тусмолларга берилмасликлари учун) Ўзбекистон ҳам эсдан чиқмасин-да. Қани энди ҳурматли халқ депутатларимиз ана шундай жиддий саволлар хусусида ҳам бош қотирсалар, бундай жумбоқларни ўртага қўйсалар ва ҳал этсалар!

Шу ўринда Мисрда инқилоб ғалаба қозониб жумҳурият тузуми ўрнатилгач Мисрнинг биринчи Президенти Жамол Абдул Носир қўллаган қонуний миллий сиёсат — ўз қаддини ва қадрини тиклаш сиёсатидан бир шингил айтиб ўтаман. Катта-ю кичик барчага баробар тушунарли бўлиши учун мисолни энг оммабоп санъат — кинодан келтира қолай. Маълумки, Миср киноси нафақат Африкада, балки бутун дунёда тарихан энг бой ва ривожланган санъатлардан биридир. Лекин 1952 йили Жамол Абдул Носир давлат тепасига келмагунича Миср киноси чет элларга, жумладан СССРга ҳам чиқмаган, тўғрироғи — Миср фильмларини бошқа давлатлар сотиб олишмаган. Лекин Миср экранларида чет эл фильмлари кенг кўрсатилган. Ҳақиқий ватанпарвар, миллий қаҳрамон Жамол Абдул Носир шундай кўрсатма берган: Миср фильмлари қайси мамлакатларда кўрсатилса, Миср экранларида ўша мамлакатларнинг фильмлари кўрсатилишига рухсат берилади. Шу оқилона кўрсатма туфайли Миср фильмлари бутун дунёда, жумладан СССРда ҳам намойиш этила бошлайди, турли миллат томошабинларини мафтун этади. Дунёда Миср деган ажойиб мамлакат бор эканини, унинг кино санъати равнақ топганини кўз-кўз қилади. Эллигинчи йилларнинг биринчи ярмида Тошкент экранларида кўрсатилган «Водийдаги олишув», «Бахт билан учрашув» каби Миср фильмлари, уларда ажойиб образлар яратган Фотин Ҳамама сиймоси ўша даврдаги киносевар ёшларнинг ёдида бўлса ажаб эмас.

Жамол Абдул Носирнинг юқорида эслатиб ўтилган тадбирини Президентнинг ўз халқига қайишишининг ёрқин мисоли десак, ундан ибрат олсак арзийди.

ҚАДРИЯТ

Казо-казо ҳуқуқшуносларимиз сукут сақласалар, майли, сақлай қолсинлар. Лекин мен шу нарсани билиб туриб жамоатчиликдан яширишга ҳаққим йўқ, бунга ёзувчилик ва фуқаролик бурчим, инсоний виждоним йўл қўймайди. Айни шундай гапларни етказиш учун табиат томонидан каминага қалам берилган бўлса, бу тақдири азалдан манглайимга ёзиб қўйилган бўлса ажаб эмас. Балки менинг бу чиқишимга, бу таклифларимга биринчи бўлиб мутахассис ҳуқуқшунослар муносабат билдиришар. Лекин улар фикрларини бировларга эмас, халққа, ошкора равишда ўзимга айтишса яхши эди. Сўнгги асрлардаги ўзбек хонликлари — Бухоро, Хива, Қўқон давлатлари зарб этган олтин ва кумуш тангалар жаҳон миқёсида юксак қадрланган. Ҳатто чоризмга ярим қарам, яъни ҳозирги ибора билан айтганда ярим мустамлака бўлиб қолган Бухоро амирлиги ва Хива хонлиги барибир ўзи пул зарб этиш ҳуқуқини бой бермаган, сақлаб қолган, бу ҳуқуқидан то 1920 йилгача фойдаланган. Бу ўзбек давлатлари ўрнида вужудга келган янги ўзбек халқ давлатлари — Бухоро Халқ Шўролар Жумҳурияти ва Хоразм Халқ Шўролар Жумҳурияти пул зарб этиш билан бирга давлатнинг олий нишонлари — орденлар чиқариш ҳуқуқига ҳам эга бўлган. Бу халқ давлатларимиз ҳукуматлари билан РСФСР ҳукумати ўртасида 20-йилларда тузилган шартномаларнинг шарт-шароити 1919 йили РСФСР билан Афғонистон ўртасида имзоланган битим талабларига айни мосдир, яъни Россия ҳукумати билан Хоразм ва Бухоро ҳукуматлари ўртасида имзоланган битимлар ўзаро тенг ҳуқуқлиликка, миллий мустақиллик ва суверенитетни эътироф этишга асосланганди.

ҲИСОБЛИ ДЎСТ АЙРИЛМАС

Чоризмнинг Туркистондаги эски кадрларини қайта тарбиялаш учун Россияга чақирилиб олиш ҳақидаги В. И. Ленин кўрсатмаси «В. И. Ленин Туркистон ҳақида» тўпламида бор. Ўзбекистон ССРда президентлик бошқаруви жорий этилиши муносабати билан Лениннинг ўша кўрсатмасига риоя қилиниб, шовинизм касалига мубтало бўлган, турғунлик йилларида жумҳуриятимизга юборилган кадрларни қайта тарбиялаш учун келган жойларига чақириб олинаётгани тўғри бўлаётир. Улар янги шароитда ишлаб кетишлари мушкул эди, халқ иродасини ифодаловчи Президент иродасига зид иш тутишлари эҳтимолдан холи эмас. В. И. Ленин бу борада 1918 йили маданий йўл қўллаганди, биз ундан 1990 йилда ибрат олсак арзийди. Бу ҳам тарихнинг бугунга хизмат қилишидир.

Саноат корхоналарини қуриш соҳасида ҳам маданий иш тутиш керак. Бу аввало корхона қурилаётган жойнинг туб аҳолисига, унинг тарихига, урф-одатига, тилига, анъанавий қандай касб-ҳунарлар билан шуғулланиб келганига ҳурмат билан қарашларда кўринади. Иккинчидан, шу корхона учун зарур бўладиган хом ашё шу ерда борми, бор бўлса у неча йилга етади, агар ташиб келтириладиган бўлса нега энди бу корхона ўша хом ашё мавжуд жойда қурилмаганини аниқлаш зарур. Учинчидан, шу хилдаги корхона жумҳуриятимизда борми-йўқми, умуман бу корхонанинг жумҳуриятга, унинг халқига нима зарурати бор ва шу кабиларни ўрганиш шарт. Акс ҳолда қурилажак корхона жумҳурият халқи бошига битган бало бўлади. Ўтмишда жумҳуриятимиз эшиклари ланг очиб қўйилгани, корхоналар қурилишига бефарқ қараганимиз сабабли юртимизда ўнлаб кимё комбинатлари тикланиб қолгани ва улар диёримизни заҳарлаётгани эндиликда сабоқ бўлиши керак. Президент бошқаруви саноат корхоналари қурилишини тартибга солади, зарарлиларини ёпади, нозарурийларини сувдек, ҳаводек зарур корхоналар билан алмаштиради, деган умиддаман. Шу ўринда учта таклифимни айтиб ўтаман, бу ниятимни жумҳуриятдаги барча ҳамкасбларим қўллашларига ишонаман:

а) хориждан қоғоз ишлаб чиқарувчи комбинатни сотиб олиб, тезроқ ишга тушириш керак, бу ерда вақтинча ишлаш учун чет эллик мутахассисларни ҳам жалб этишнинг айби йўқ, ўз мутахассисларимизни етиштириш учун уларни чет элларга юбориш ҳам асқотади. Қоғоз тайёрлаш учун ғўзапоя, қамиш хом ашё бўлиши турган гап.

б) ёзув машинкалари заводини сотиб олиш, ўзбекча (кирилл ва араб алифболари бўйича) ёзув машинкаларини жадал ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш керак.

в) президентлик бошқарувининг ўз босмахонаси ва нашриётини ташкил этиш зарур, ҳозирги фирқа ташкилотларига тегишли босмахоналар ва нашриётларнинг жумҳурият давлат ташкилотларига тегишли қисмини ажратиб олиб президентлик бошқаруви ихтиёрига бериш лозим. Шу ишни узоқни кўзлаб қилиш керак, чунки ҳисобли дўст айрилмас дейдилар.

Қурилишнинг ҳам ўз маданияти бор. Бунга риоя қилинмаса, она-табиат бизлардан «ўч» олиши мумкин.

Жумҳуриятимизнинг қаерига борманг, қаерига қараманг, ҳосил бериши мумкин бўлган ерларда йирик-йирик қурилишларни кўрасиз. Қурилиш эгаллаган ер абадий «безурриёт» бўлиб қолиши маълум. Аҳвол шу кетишда давом этса, ҳосилдор ерларимизга қирон келади. Ўзбек жумҳуриятига ва халқига нафи йўқ ҳар қандай қурилишни тўхтатиш керак. Битказилмай, ора йўлда тўхтатиб қўйилган қурилишларнинг (масалан, Кўкчадаги Шайх Зайниддин қабристонининг ғарбий томонида бир неча йилдан бери тўхтатиб қўйилган, бир неча чақирим ерни эгаллаб ётган қурилиш) айбдорларини аниқлаш ва чора кўриш, яна бундай ҳоллар рўй беришининг олдини олиш лозим. Чилонзор, Юнусобод, Қўйлиқ, Қорасув массивлари қурилиши оқибатида қанча ҳосилдор ерларимиз, боғ-роғларимиз йўққа чиқди. Президент бошқаруви она-заминни асрашга ҳам масъулдир.

УЗОҚНИ КЎЗЛАЙЛИК

Мен матбуотда Ўзбекистон ССРнинг чет элларда элчихоналари бўлсин деб чиққанимда, бу таклифларимни жумҳуриятимизнинг илгариги раҳбарлари инобатга олишмади. Балки Марказком, Олий Совет Президиуми ва Министрлар Советидаги матбуотни кузатувчи масъул ўртоқлар менинг ўша таклифимни раҳбариятга етказишмагандир, балки улар ўзбекчани ўқишмас, балки ўша таклифимни хомхаёл деб билувчилар ҳам бўлгандир — масаланинг бу томонлари менга маълум эмас. Лекин орадан бир йил ўтказиб, бундай таклифларни энди айтиш мумкин, деб ўйлашди шекилли, айрим таниқли кишилар, жумладан халқ депутатлари ҳам радио ва телевидение орқали (рақиб чекинса, мард кўпаяди қабилида иш тутиб) ўтган йилги гапимни айнан такрорладилар. Бу умуман яхши, албатта. Лекин масаланинг битта «лекин»и борки, ўзбек жамиятининг сиёсий фаоллиги Болтиқбўйи жумҳуриятларидагидан камида бир йил орқада қолмоқда. Ҳатто Ўзбекистон ССР халқ депутатларининг энг илғор қисми ҳам сиёсий ва иқтисодий талабларни қўйишда болтиқбўйилик, грузиялик, молдавиялик депутатлардан анча орқада қолмоқдалар, бу ҳолни уларнинг Олий Советимиз биринчи сессиясидаги чиқишларидан ҳам сезиб олиш мумкин. Ваҳоланки улар Ўзбекистон парламентини ҳам, бутун халқимизни ҳам олға етаклашларига рутбаи мартабаларига биноан даъват этилгандирлар. Бир мисол. Ўтган йили Болтиқбўйи жумҳуриятларида четга товар чиқаришни чеклаш тўғрисида ҳукумат қарорлари чиқарилганда, бизда бу тадбирларни миллий маҳдудликка, худбинликка йўйганлар кўп бўлган эди. Ҳаётнинг ўзи кўрсатдики, болтиқбўйилик ўртоқлар ҳақ эканлар. Шу йилнинг 20 апрелидан бошлаб айрим товарларни жумҳуриятимиздан ташқарига олиб чиқиб кетишни чеклаш тўғрисида қарор қабул қилинди. Афсуски, бу қарор бир йил кечикиб, яра анча газак олгач, магазинларнинг пештахталари, бозорларнинг расталари бирмунча бўшаб қолгандан кейин чиқди.

Ёки бошқа бир мисол келтирай. Хельсинкида эстон дипломати Эстония ССР байроғи остида эстон халқи манфаатини ҳимоя қилиш йўлида иш бошлади. Иттифоқдош жумҳуриятларнинг чет элларда ва иттифоқдош жумҳуриятларнинг пойтахтларида элчихоналар очиш таклифи биздан чиқди — матбуотда ёзилди. Бу таклиф учун болтиқбўйилик дўстларимиздан ташаккур ҳам эшитдиг-у, лекин таклифимиз ўзимизда эмас, уларда амалга ошди, биз яна орқада қолдик. Фикринг ўз юртингда рўёбга чиқарилмаса кишига алам қилар экан!

Ёки бўлмаса иттифоқдош жумҳуриятларнинг пойтахтларида Ўзбекистон ССР асосий газетасининг ва Ахборот агентлигининг ўз мухбирлари, бунга жавобан Тошкентда ҳам иттифоқдош жумҳуриятлар асосий газеталари, Ахборот агентлиқларининг ўз мухбирлари бўлишини таклиф этиб матбуотда чиққан эдим. Бу таклифим ҳам инобатга олинмади. Менимча, у амалга ошганда ҳеч бўлмаса Фарғона, Ўш, Қўқон, Бўка, Паркент фожиалари иттифоқдош жумҳуриятларда тўғри ёритиларди. Журналистлараро рақобатга кўра марказий органларнинг мухбирлари ҳам рост сўзни ёзишга мажбур бўлиб, ўзларини ёлғондан тийсалар ажаб эмасди, муҳими, ҳарбий хизматни ўтаётганида номардларча ўлдирилган 430 дан ортиқ ўзбек йигити нобуд бўлмасди, деб ҳисоблаш мумкин. Ҳа, эзгу ишнинг кечи йўқ. Иттифоқдошларимиз юртида ўзбек мухбирлари, бизда уларнинг мухбирлари иш бошласинлар. Президентимиз шу ҳақда фармон чиқарса, айни муддао бўларди. Яна шуни ҳам айтайки, марказий матбуот органларининг Тошкентдаги ўз мухбирларини аттестациядан ўтказиш, ўзбек халқига муносабатларини аниқлаб, кейинги фаолиятларини сарҳисоб қилиб қўйиш фойдадан холи бўлмас. Умуман мухбирлар ўзбек тарихи ва тилини билишлари, урф-одатини ҳурмат қилишлари жоиз. Зеро, марказий матбуот мухбири чет элга ўша халқнинг тилини, тарихини ўрганолмаса чиқмайди ва чиқа олмайди ҳам. Халқнинг дилини билиш учун унинг тилини билиш даркор.

Матбуот билан боғлиқ яна бир таклифни Президентимиз эътиборига ҳавола қиламан: президент бошқаруви қошида матбуотдаги муҳим хабарлардан изчил воқиф бўлиб, раҳбариятга етказувчи махсус мутахассис ишлаши зарур. Бу лавозимни ватанпарвар, сезгир, мушоҳада доираси кенг ва теран фикрловчи ёзувчи, публицист эгалласа айни муддао.

Жумҳурият сиёсий ва иқтисодий мустақиллиги амалда унинг матбуоти, радиоси ва телевидениесининг ҳурлигидан, имкониятлари чекланмаслигидан бошланади. Марказнинг матбуот, радио ва телевидениега яккаҳокимлигига чек қўймай туриб, Совет Иттифоқида чин маънода ошкораликни тиклаб бўлмайди. Ҳозир барча расмий ахборот ТАСС қўлида, радио ва телевидениенинг мухбирлари марказий радио ва телевидение тасарруфида ва қарамоғида. Марказий газеталар, радио, телевидение, ТАССнинг чет эллардаги мухбирлари орасида ўзбеклар йўқ. Ўн олти миллионлик халқ 73 йиллик тарих ичида чет элда ишлайдиган ўз мухбирларини етиштира олмаган бўлсин, бу иш билан ҳам Ўзбекистоннинг ўзи шуғулланмаса, барибир бошқаларнинг парвойига келмас экан. Биринчи Президентимиз зиммасига ҳатто шундай, аллақачон ҳал қилиниши керак бўлган муаммо тушишини хаёлимга келтириб, ҳали олдинда кўп вазифалар турганига ишонч ҳосил этдим. Бунинг учун ҳамма зиёлилар Президентимиз атрофига уюшиб, унга рост сўзни дадил айтишлари шарт.

Шу йилнинг 19 апрелида «Совет Ўзбекистони» газетасида Индонезия жумҳуриятининг министри Б. Арифин И. А. Каримовга у Ўзбекистон ССР Президенти юксак лавозимига сайланиши муносабати билан Индонезия Президенти Сухартонинг қутловини топширди, — деган сўзларни ЎзТАГ томонидан тайёрланган материаллар ичида ўқиб қолдим. Хўш, нега энди ўша қутловнинг айнан ўзи имзоси ва санаси билан матбуотда ёритилмади, телевидение ва радио орқали расмий «Ахборот» программаларида берилмади? Олис Индонезиянинг давлат бошлиғи Ўзбекистон жумҳуриятининг давлат бошлиғини дўстона ҳурмат юзасидан қутлар экан, шунга жавобан ўша қутловга нисбатан халқаро муносабатлар одобига кўра иззат кўрсатилиши лозим эди. Бундан буёғига шундай иш тутайлик: Президентимиз номига келган расмий ҳужжатларни ёритишни бирор лавозим эгасига топшириш, ҳужжатларнинг асл нусхаларини сақлаш учун Президентлик бошқаруви архивини очиш лозим. Тарихда ўзбек давлатларида архив сақлашга катта аҳамият берилган. Масалан, Бухоро қушбегисининг архивида 7 мингдан ортиқ ҳужжат тўпланган. Зотан, давлат раҳбарига ҳурмат уни сайлаган халққа бўлган иззатдир. Давлат раҳбарига тегишли ҳар бир ҳужжат иккала томон учун ҳам ардоқли ҳисобланади. Хуллас, Президент номига келган ва энди келадиган қутловлар, бошқа расмий ҳужжатларни ёритишни йўлга қўйиш ҳамда уларни сақлашни ташкил этишни таклиф қиламиз.

ВАТАН ҚАДРИ ВА СОҒИНЧИ

Маълумки, Туркистон мамлакати чоризм томонидан забт этилганидан бошлаб хом ашё ўлкаси бўлиши билан бирга мажбурий сургун ва бадарға жойига айланди, сиёсий маҳбуслар, турли жиноятчилар юборилди. Юртимизни забт этганларнинг ўзлари ҳам покдомон эмасдилар. Лев Толстой тасвирича, улар орасида Петербург киборлар жамияти олдида юзи шувут бўлганлар анча-мунча эди. Сталинчилик даврида сургунга учраш бутун бошли халқлар қисматига айланди. Ўзбекистонга корейслар, қирим татарлар, месхетиялик турклар, юнонлар ва бошқалар ёппасига ҳайдаб келтирилди. Адолатни тиклаш йўлида уларнинг Узоқ Шарққа, Қиримга, Кавказга — ўз юртларига бориб олишлари учун инсоний ёрдам уюштириш ҳам Ўзбекистон ССР Президенти зиммасидаги вазифалардандир. Бу тадбирни амалга ошириш ва чет элдаги ватандошларимизнинг (агар улар хоҳиш билдирсалар) юртимизга келишларини ташкил этишга кўмаклашувчи алоҳида бир комитет — ватандошни Ўзбекистонга қайтариш ва меҳмон аҳлини ўз тарихий ватанларига қайтариб юбориш ташкилотини тузишни таклиф қиламан. Бундай ташкилот эртами-кечми тузилиши турган гап, лекин қанча тез тузилса, муаммони бартараф этиш шунча осон кўчади. Чунки Ватан туйғуси, Ватанга талпиниш, тобиниш туйғуси абадийдир, бу муқаддас туйғудан маҳрум кишини тўлақонли инсон деб бўлмаса керак. Яхши, диёнатли, инсофли, байналмилалчи одам (ўзгалар юртида ўзгалар бахтига шерик бўлишни истамаслик ҳам байналмилалчига хос фазилат) ўз тарихий ватанига талпинади ва тобинади, ҳатто тушларида кўради, чунки тарихий ватан дегани аждодларнинг хотираси, руҳи поки ва хоки туробидир. Шу сабабли ўз тарихий ватанига йўл олишни истаётган корейс, қирим татар, месхетиялик турк, немис ва бошқа халқларнинг интилишларини тушунмоқ, уларга кўмаклашмоқ керак. Ана шу биродарларни қандай тинч кутиб олган бўлсак, шундай хайр-хўшлашсак, дейман.

Шунингдек, аҳолининг кўчиб келиши ва кўчиб кетиши муаммолари хусусида ҳам Ўзбекистон ССР Президенти фармон ёки қонун чиқариши маъқул. Турли аҳоли аралашиб, қоришиб кетган жойларда корхоналардаги иш интизомидан тортиб жамоат тартибини сақлашгача бўшашиб кетибди. Иттифоқ тасарруфидаги корхоналарнинг нотўғри сиёсати туфайли (РСФСРдан бошқа барча иттифоқдош жумҳуриятларда) миграцияда номутаносиблик вужудга келган. Масалан, Эстония ССРда 1940 йили аҳолининг 95 фоизи эстон бўлса, 1989 йилнинг 1 январига келиб 52 фоизни ташкил этган, Латвия ССРда латишлар сони 49 фоизга тушиб қолган. (Қозоғистон ССРда, Қирғизистон ССРда ҳам шу аҳволни кўрамиз). Бунинг устига СССР Давлат план комитети XIII беш йилликда кичкинагина Эстония ССР территориясида гигант корхоналар қуриш, уларда ишлаш учун мамлакатнинг бошқа регионларидан (асосан Россиядан) неча минглаб ишчиларни кўчириб олиб бориш ниятида 500 миллион сўм маблағ ажратишни режалаштирганди. Ана шу мўлжал амалга ошгудек бўлса, эстон халқи кўчиб келганлар орасида аралашиб кетиб, ўз жумҳуриятида майда миллатлардан бири бўлиб, қиёфасини йўқотиб юборишини тасаввур қилиш қийин эмас. Ҳар тугул ошкоралик туфайли бундай машъум тадбирдан Эстония ҳукумати ҳамда зиёлилари ўз вақтида хабар топиб бонг урдилар ва марказий планлаштириш идораларининг ҳийласи ўтмай қолди. Марказий ва жумҳурият матбуотида, ҳатто СССР халқ депутатлари съездлари, Олий Совет сессияларида ҳам Болтиқбўйи халқлари билан ҳукуматларининг талаблари, фаолиятлари ҳақида билиб-билмасдан кўп гаплар айтилаяпти, лекин «Хўш, нима учун улар мустақилликни талаб қилиб қолдилар, бунга нима олиб келди?» деган саволлар ҳақида, масаланинг туб моҳияти тўғрисида лом-мим дейилмайди. Дарвоқе, ўша жумҳуриятларнинг матбуотини ўқиб бормай туриб, масалани тўғри идрок қилиш амримаҳол. Лекин менга ўша газеталарни варақлашим ҳам асқотди. Бу маданийликнинг бир кўриниши бўлиб, одамни ғафлат босишдан сақлайди.

БАРТОЛЬДНИНГ БАШОРАТИ

Юқорида тилга олинган таклифлар шу кеча-кундуздан бошлаб яқин орада амалга ошириш мумкин ва зарур бўлган ниятлардир. Булардан ташқари келажакка, масалан, 1995—2000 йилларга мўлжалланган таклифларим ҳам бор, албатта. Бирйўла ҳамма фикрларни айтиб қўйиш ҳам доноликнинг белгиси эмас дейдилар. Шу нақлга бўйсуниб, истиқболга доир бир таклифимни билдириш билан чеклана қоламан.

Маълумки, Туркистоннинг, ҳозирги ибора билан айтганда Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистоннинг кўп жиҳатдан, шу жумладан иқтисодий таназзулга юз тутишига, Оролнинг ҳалокатга учрашига ягона сиёсий ва иқтисодий минтақа бўлмиш бу диёрнинг бешга бўлиб юборилиши сабаб бўлди. Ер ўзлаштириш натижасида Амударё ва Сирдарё, уларнинг тармоқларию ирмоқларининг суви бебилиска ишлатилди ва ишлатилмоқда. Ягона иқтисодий минтақа эканини унутиш таназзулга олиб келган биринчи сабабдир. Иккинчи боис шуки, диёримиз хом ашё базасигина бўлиб келди ва ҳамон шундай бўлиб қолмоқда. Учинчиси — Туркистон жаҳон бозоридан узиб қўйилди ва ҳамон жаҳон бозорига бевосита чиқиш ҳуқуқига эга эмас. Ваҳоланки, бу ҳаёт-мамот масаласидир. Академик В. В. Бартольд «Туркистон тарихи» асарининг «Ўзбек хонликлари» қисмида «Ҳар қандай мамлакат каби Туркистоннинг келажаги унинг жаҳон савдосида тутган ҳолатига боғлиқ» дейди ва Туркистоннинг ўтмишдаги аҳамиятини тиклаш учун жаҳон савдосида бевосита ва фаол иштирок этишни таклиф қилади. (Қаранг: В. В. Бартольд, Сочинения, том II, часть I. Издательство Восточной литературы, Москва, 1963). Буюк олимнинг 1927 йилда айтган фикри нақадар тўғри эканини ҳаётнинг ўзи тасдиқлаб турибди. Демак, тарихни ўқиш, билиш бугунги кун ва келажакка хизмат қилиш учун керак. Бартольднинг фикри 60 йилдан бери инобатга олинмаган экан, мана энди турмушга тадбиқ этайлик.

Жумҳуриятимизда президентлик бошқарувининг жорий этилиши биринчи навбатда ҳаётда дадилу одил қадамлар ташлаш, масалаларни кескину кўндаланг қўйиш учун омил бўлди, деб биламан. Эскича ишлашу яшаш учун Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг коллегиал фаолияти ҳам етарли эди. Унда ҳамма нарса учун барча масъул эди. Муваффақият қозонилганда унинг яратувчилари дарҳол аниқланарди, муваффақиятсизликка учралганда эса сабабчиларни топиб бўлмасди. (Тбилиси фожиаси, Фарғона, Қўқон, Бўка, Паркент фожиалари ва ҳоказолар).

Президентимизга айтаман десам, таклифларим кўп. Бу гал шу билан чекланаман.

Менинг бу таклифларим бугун маъқул кўрилмаса, келажакда олқишланишига ишонаман, улар бугун матбуотда чиқарилмаса келгусида китобимга киришига аминман, шундай ишонч билан яшамаганимда буларни ёзолмасдим. Бу таклифларим тезда инобатга олинмаса, мендан кўра жамиятимизга зиён етади, инобатга олинса — ундан президент бошқарувига ҳам наф тегади. Бу таклифларим халққа фойда келтиришига тушунадиган, уларни қўллаб-қувватлайдиган тараққийпарвар кучлар ҳам борлигига ишонаман. Шу ишонч мени руҳлантириб турибди.

Айтгандек, бир таклифим эсимдан кўтарилай дебди. У ҳам бўлса шуки, Москвадаги идораларнинг, биринчи навбатда СССР Давлат план комитетининг нобоп режаларини жумҳурият матбуотида ҳам танқид қилишга эришишдир. Совет Иттифоқи таназзулга ўзича келиб қолгани йўқ, СССР Госпланининг «режалари» олиб келиб қўйди. Бир мисол. Ўтган йили СССР Госплани Польшага пахта бериб, ўрнига олма сотиб олди ва Тошкентда соттирди. Ана шуни ишнинг кўзини билиш деб бўладими? Москвадаги айрим ўртоқлар Ўзбекистонда олма ўстирилишини билишармикин? Ёки планга панжа орасидан қарашармикин? Аслида режалаштиришни қуйидан бошлаш керак. Агар бу иш тўлалигича жумҳурият қўлида бўлса, Польшадан олма, Молдавиядан мураббо сотиб олиб ўтирилмасди.

Менинг барча таклифларим хаёлий эмас, рўёбга чиқадиган мақсадлардир, фақат ҳаракат қилинса бас, бу фикрни турмушнинг ўзи тасдиқлаб турибди. Шу таклифларимни ёзишим асносида ҳали режа бўлган айрим ниятларим амалга ошиб бўлди. Юқорида баён этилган таклифларимдан бирида сўз конфедерация ҳақида борганди, унинг нималигини ҳаётнинг ўзи тасдиқлади: «Известия» газетасининг шу йил 22 апрель сонида босилган «Бевосита алоқа» деган мақолада ёзилишича, Латвия делегацияси билан музокараларда СССР Президенти М. С. Горбачев ва СССР Министрлар Советининг раиси Н. И. Рижков Латвия билан СССР ўртасидаги муносабатлар конфедерация—давлатлар иттифоқи даражасида бўлишини таклиф этганлар. Бу таклиф иттифоқдош жумҳуриятлар сиёсий ҳаётида оламшумул воқеадир. Зеро, жаҳонда ҳодисалар жуда тез ривожланмоқда. СССРда қайта қуриш борасида беш йил ичида қилинган ишларни ГДР билан Венгрияда икки-уч ойдаёқ амалга ошириб юборишди. Бинобарин, башарият тараққиётига етишиб юриш шарт. Хуллас, навбатдаги энг муҳим вазифамизни — вужудга келган қулай шароитдан оқилона фойдаланишни таклиф қилиб, шу билан бу галги сўзимни тугаллайман.

Муҳаммад ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллигига

ТАРАДДУД

Шеробод ноҳиясидаги «Шеробод» давлат хўжалиги ҳудудида жойлашган Абу Исо ат-Термизий мақбара-масчити ёмон ҳолатга тушиб қолганлиги етмаганидек, бу ерга келувчилар яқин-яқинларгача тақиқ остига олинарди. Хусусан, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумидан сўнг ёдгорлик ёнидаги қабристонга марҳумларни дафн этишга келувчилар ҳам ҳадиксираб қолгандилар. Омма ўртасида атеистик тарбиянинг бир ёқлама олиб борилиши, тарихимизни яхши билмаган ҳолда одамларни диний ақидаларга берилганликда, «муқаддас» жойларга сиғинишда айблаб, виждон эркинлигини поймол этиш хунук оқибатларга олиб келганлигини бугун тан олишга мажбур бўлаяпмиз. Эндиликда бу ерни зиёрат қилувчиларни тақиқлаганларнинг ўзлари буюк ат-Термизий ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлмаганликлари равшан бўлиб қолди. Эътироф этиш керак: сурхондарёликларнинг ўзлари ҳам юртдошлари етук алломалардан бири эканлигини энди-энди билишмоқда. Ат-Термизий ижодига мансуб «Ал-Жомиъ», «Ал-илал», «Ат-тарих», «Аш шамоил аннабавия» асарлари бутун жаҳонда машҳур.

— Қайта қуриш берган ошкоралик шарофати билан тарихимиз тараққиётига салмоқли ҳисса қўшган табаррук зотларга эътибор ва муносабатимиз ўзгарганлигидан беҳад миннатдормиз, — дейди Шеробод ноҳияси хожа масчитининг имом хатиби, Абу Исо ат-Термизий мақбара-масчити ёдгорлигини таъмирлаш кенгашининг раиси Нормамат Жўраев. — У буюк аллома бўлиб, пайғамбар ҳадисларини бизга етказишда аниқ далилларга асосланиб ижод этган. «Аш-шамоил аннабавия» асарида Муҳаммад алайҳиссаломнинг ташқи қиёфалари, ахлоқий фазилатлари тавсиф этилган. Шукрким, ҳозирга келиб мўътабар зотларни эъзозлаш, улардан қолган бебаҳо илм ва маърифат бойликларидан баҳраманд бўлиш бахтига мушаррафмиз. Шу йилнинг кузида ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллиги нишонланади. Унинг тарихдаги муносиб ўрни ва адабий мероси хусусида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» рўзномасида мукаммал маълумот берилди. Вилоятимиз ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллиги тараддуд ишларига бағордалик киришган эди. Жумҳуриятимиз ҳукумати қарори билан мақбаранинг таъмирлаш ишлари бошланди. Унга бориладиган йўлларни текислаш, ернинг захини қочириш мақсадида зовур қазиш, мақбаранинг атрофини девор билан ўраш, ҳовлида масчит, қироатхона қуриш бўйича лойиҳа ҳужжатлари ишлаб чиқилди. Тайёргарлик ишлари ҳашар йўли билан бажарилди. Жумҳурият Маданият вазирлигидан 149 минг сўм, вилоят маҳаллий бюджетидан 500 минг сўм маблағ ажратилди. Шеробод агросаноат банкида 70031-ҳисоб очилиб, фуқаролар, ташкилот ва муассасалардан, масчитлардан ҳозиргача мақбарани таъмирлашга 17 минг сўм маблағ тушди.

Айни кунларда бу ерда ободонлаштириш ва таъмирлаш ишлари авжида. Йўлларга асфальт ётқизилди. Шарқ услубида қурилаётган дарвоза ва деворларни томоша қилиб, лол қоласиз. Бу ишларни Шеробод ноҳиясидаги механизациялашган 252 ва 258-кўчма колонналар ҳамда агросаноат уюшмаси қошидаги «Сельхозремонт» қурувчилари амалга оширмоқдалар. Мақбарани таъмирлаш ишларини эса Китоб ва Шаҳрисабз ноҳияларидаги тарихий ёдгорликларни қайта тиклашда тажриба тўплаган Геннадий Менжелеев бошлиқ бригада аъзолари бажаришмоқда.

Мақбарадан юз қадамча берида бир туп дарахт бор. Унинг соясида Норбек ота Жумаев шолча ва кўрпача тўшаб ўтиради. Ҳозир 80 ёшда. Йигитлик йилларида полвон бўлган. Шу боис у кишини ҳамма Полвон бобо деб чақиради. Улуғ Ватан урушида Сталинград жангида қатнашган. Уч қиз, икки ўғли уйли-жойли, йигирмадан ортиқ невараси бор. Ўн йилдан буён ана шу тут соясида ўтириб, мақбарани қўриқлайди. Бунинг учун маош беришларини сўрамаган. Лекин қурилишнинг бир оз суст бораётганидан хуноби ошган.

— Ҳукуматимизга раҳмат, — дейди отахон. — Ана шундай зукко муҳаддис шу пайтгача тупроққа қоришиб келган эди. Яна авлод-аждодларимиз, келажак фарзандларимиз бир ўзбек алломаси тўғрисидаги маълумотлардан воқиф бўлишади. Олимларимизнинг тахмин қилишларича, ана шу тут мақбара билан тенгдош. Яқинда айланасини ўлчаб кўришди, уч ярим метрдан кўпроқ экан. Қаранг, дарахт қарийб саккиз юз йилдан буён ўсиб, буюк аллома хокига соя ташлаб турибди. Ат-Термизий таваллудига қурилиш ва ободонлаштириш ишларини ниҳоясига етказишимиз керак.

Қисқаси, муҳаддис туғилиб ўсган ва дафн этилган вилоятда унинг 1200 йиллик таваллудига пухта ҳозирлик кўрилмоқда.

Б. КЕНЖАБОЕВ,
«Қишлоқ ҳақиқати» мухбири.

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ. Янги «Сўғдиёна» спорт-соғломлаштириш лагерида биринчи ёзги мавсум очилди. Вилоят комсомол комитети ўз дала-боғини ёш спортчиларга армуғон этди. Ҳозир бу ерда фаолият кўрсатаётган бир неча тўгаракларда юздан ортиқ ўғил-қиз шуғулланмоқда.

СУРАТДА: янги лагерда.

Р. ҒАФУРОВ олган сурат. (ЎзТАГ).

«САНГЗОР» ЯНГИЛИКЛАРИ

ВОДИЙГА САЁҲАТ

Бахмал районидаги «Сангзор» давлат хўжалигининг 21 нафар ишлаб чиқариш илғори Фарғона водийсига саёҳатга йўл олган эди. Улар Фарғона, Наманган, Андижон вилоятларининг диққатга сазовор жойларида, Ҳамзаобод дам олиш зонасида бўлдилар. Айни кунларда Карим Умрзоқов, Ҳазратқул Маҳмудов, Убайдулло Худойбердиев, Толиб Эшотов ҳамқишлоқларига сафар таассуротларини сўзлаб бермоқдалар.

ОТАХОНЛАР ЧОЙХОНАСИ

Совхозда ободончилик ишлари олиб борилаяпти. Хўжалик марказида қад ростлаётган оталар чойхонаси деворлари тикланиб, томи ёпилаяпти.

БОЗОРГА МАРҲАМАТ

Шўра марказидаги эски бозор кенгайтирилиб, янги бозор қурилмоқда. Бу ерда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари сотилмоқда. Айни кунларда аҳоли шахсий чорва молларини ҳам бозорга чиқармоқда.

А. ЭРГАШЕВ.

СПОРТ АХБОРОТИ

ФУТБОЛ

Олий лигада иккита учрашув бўлиб ўтди. Москвада МАСК «Помир» (Душанбе) билан, Донецкда «Шахтёр» «Металлист» (Харьков) билан ўйнади. Биринчи учрашувда армиячилар тўла-тўкис устунликка эришдилар. Бу ҳисобда ўз ифодасини топди, 20-дақиқада армиячи Дмитриев дарвозани аниқ мўлжалга олди. Орадан саккиз дақиқа ўтгач, Сергеев «Помир»нинг иккинчи бор ўйинни майдон марказидан бошлашга мажбур этди.

Тожикистон футболчилари иккинчи бўлимни ҳужум билан бошладилар. 51-дақиқада уларнинг моҳир ҳужумчиси Манасян жавоб тўпини киритиб, ҳисобни ўзгартирди — 1:2. Аммо меҳмонлар шундан кейин муваффақиятга эриша олмадилар. Майдон эгалари асосий сени суръатини ошириб, яна ташаббусни қўлга олишди. Дастлаб Татарчук, сўнгра Брошин бирин-кетин иккита тўп йўллаб, ҳисобни 4:1 га етказдилар.

Ирик ғалабага эришган армиячилар олий лига коллективлари ўртасида карвонбоши бўлиб олишди.

Украиннинг икки командаси — «Шахтёр» билан «Металлист» 2:2 ҳисобида дуранг ўйнаб, очколарни баҳам кўрдилар.

* * *

Совет футболчиларининг чет эл клубларида ўйнашлари одат тусига кирмоқда. Киев динамочиларининг марказий ҳимоячиси Олег Кузнецов ҳам улар қаторидан ўрин олди. Шотландиянинг биринчи лига клубларидан бири — «Глазго Рейнжерс» раҳбарлари уни бу ерга таклиф этмоқчилар. Кузнецовга 1,2 миллион фунт тўлангач, унинг мазкур клубга мамлакат биринчилиги бошланишидан аввал юборилиши мўлжалланган эди. Аммо моҳир ҳимоячига фақат СССР чемпионати тугагандан кейингина «Глазго Рейнжерс»га ўтишга рухсат берилиши маълум қилинди.

* * *

Кеча биринчи лига коллективлари навбатдаги тур учрашувларини бошладилар. Ўнта матч бўлиб ўтди.

Яна бир бор эслатиб ўтайлик: бу лигада 31 очко жамғарган Владикавказнинг «Спартак» командаси пешқадамлик қилмоқда. Ундан бир очко кам тўплаган Запорожьенинг «Металлург» коллективи иккинчи ўринда бормоқда. Навбатдаги турдан сўнг учинчи ўринга чиқиб олган пахтакорчилар ҳисобида 26 очко бор. Ҳозир жамоамиз рақибларига нисбатан бир учрашуви кам ўтказганлар.

Кеча пахтакорчилар ўз майдонларида Симферополнинг «Таврия» командасини қабул қилдилар. Улар биринчи даврадаги учрашувни 3:3 ҳисобида тугаллашган эди.

ВЕЛОПОЙГА

Хотин-қизлар ўртасида СССР биринчилиги бир неча босқичга бўлиб ўтказилди. Унинг иштирокчилари дастлаб Тошкент ва Гродно йўлларида баҳслашдилар. Бу босқичлардан сўнг брестлик Светлана Минтянская пешқадамлик қилаётган эди.

Ҳал қилувчи мусобақалардан кейин ҳам пешқадам ўзгармади. Светлана Минтянская барча турлар бўйича яхши натижага эришиб, олтин медаль соҳиби бўлди. Москвалик Наталья Баканова иккинчи, куйбишевлик Галина Максименко учинчи ўринни эгаллади.

«Қишлоқ ҳақиқати»нинг навбатдаги сони 17 август, жума куни чиқади.

Муҳаррир А. Ғ. МУХТОРОВ.

Совет турмуш тарзи

ҚУТЛУҒ ХОНАДОН

Хонадон сўзини луғатдан излаб кўрдим. Уч хил маъно англатаркан. Лекин ўзак битта — оила деган. Жумҳуриятимизда оилалар кўп. Аммо ҳаммаси бирдай эмас. Яхши, тотув хонадонга барча ҳавас қилади. Ульянов районидаги Ҳамаши қишлоғи ишончи Эргаш ака Ганжиев ва Тўхсон опа Сайдуллаева хонадони ана шундай, кўпчиликка ибрат қилиб кўрсатса арзийдиганлардан биридир. Улар тенгдош — 51 ёшга киришган. Тўхсон опа — Қаҳрамон она.

Эргаш ака асли савдо ходими. Ҳозирги кунда қурилиш кооперативида меҳнат қилади. Тўхсон опа эса «III Интернационал» давлат хўжалигида ишчи. Катта фарзандлари Эркин — мактабда меҳнат таълими ва физика фани ўқитувчиси. Майсара қишлоқ амбулаториясида ҳамшира. Дилбар боғчада тарбиячи, шу соҳа бўйича билим юртини тугатган. Ғайрат боғдорчилик ва сабзавоткорлик бригадасига етакчи. У ҳам махсус маълумотга эга. Тўлқин Афғонистонда байналмилал бурчини адо этиб, «Қизил Юлдуз» орденига сазовор бўлган. Ҳозир Тошкент политехника институтининг талабаси. Учқун яқинда ҳарбий хизматдан қайтди. Энди қишлоқда ишга кирмоқчи. Дилшод эса шу йил ўрта мактабни тамомлади. Тўлғаной, Дурдона ва Ғолиб ҳали ўқувчилар.

Мен ана шу катта хонадоннинг тўнғич фарзанди Эркин билан суҳбатда бўлдим. У қутлуғ оиланинг аъзоси эканлигидан, ҳаммалари тўқ-фаровон, тотув яшаётганликларидан мамнун бўлиб гапирди:

— Укам Ғайрат хўжаликда боғдорчилик, сабзавоткорлик ва полизчилик бригадасини бошқаради. 8 гектар ток, 15 гектар кечки полиз, 4 гектар помидор ҳамда сабзавот экинларини парвариш қилаяпти.

Ҳозир помидор териш қизғин бормоқда. Мен ҳам ёзги таътилдан фойдаланиб унга қарашаяпман. Бу йил 60 тонна помидор етказиб беришимиз керак. Ҳар куни узиб улгурган ҳосилни сабзавот дўконига етказиб турибмиз. Умуман ҳалол меҳнат туфайли яхши даромад олаяпмиз. Шунга яраша турмушимиз ҳам фаровон. Юртимиз тинч ва обод бўлишини, бошқалар ҳам биздек хонадонлар тўқ, тотув яшашини истайман, — дейди у сўзининг поёнида.

Ҳа, хонадон тўнғичи яхши ният билдирди. Эл-юртимиз тинч бўлса, халқимиз тўқ яшаса, бундан ортиқ бахт борми? Ана шундай қутлуғ хонадонлар кўпайиб, элимиз яхшилик уруғи сочилаверсин.

Б. КАМОЛОВ.

ГУНОҲ ТАМҒАСИ

(ВОҚЕИЙ ҲИКОЯ)

Ёмғир ёққани учунми, ташқари ҳийла салқин эди. Кўча эшик занжирини илгакдан чиқаргач, шотут панасида мунғайиб турган Музаффарни кўрдим-у этимгача музлаб кетди. Унинг уйқуга тўймаган кўзлари, беором қарашларида ҳорғинлик акс этарди.

— Ҳа, саҳармардонлаб, тинчликми ўзи?..

Музаффар индамади. Кафтларини юзига тортди:

— Одилжон... Тунда узилганмиш...

Аъзои баданимга титроқ югурди. Гўё қўрқинчли тушдан уйғонган гўдакдек типирчилайман. Кечагина Одилжон билан ёнма-ён ўтирган хона, унинг маъюс нигоҳи, умидсиз қарашларини кўз олдимга келтираман. «Йўқ», дейман... Қуруқшаган лабларим титрайди. У бундан етти ой илгари шифо излаб касалхонага келганди. Йигирма олти ёшли навқирон йигитни табиблар шамоллаганга йўйишди. Даволашди. Бугун эса...

У билан хайрлашганимда: «Дўхтирларга қаттиқ гапириб юрма, улар менга яхши қарашди, бир томони акамга таниш одамлар экан», — деганди...

Марҳумга бирин-кетин йиғилганлар қабристонни тарк этишди. Баҳорнинг салқин ҳавоси гўё мунгли қўшиқ айтаётгандек. Ҳозиргина тупроқ уюлган Одилжон қабри устида турибман-у кўзларимга ҳамон ишонмайман. Балки ўшанда сўзимдан қайтмаганимда, ғуруримни поймол этмаганимда у соғ қолармиди. Демак, айбим бор...

Бу воқеага кўп бўлгани йўқ. Уйда китоб варақлаб ўтирсам, бирор чақирди. Чиқсам — Мутал. Кўзларида ўт ёнай дейди. Юзлари қувончдан, ҳаяжондан қизариб кетган.

— Ўғил кўрдим, ўғил, — дейди ҳовлиқиб. Бир пасда тўпимизга бу хабар етиб келди. Кимдир чойхонага югурди. Ким ҳозирликка уннади.

Бироқ Муталнинг қувончи узоққа чўзилмади. Музаффарларникида куёв чақириқ бўлаётганди. Ҳаммамиз синфдошлар хизматда. Меҳмон кутиш билан овора. Шу пайт кимдир Муталнинг боласи оғирлашиб қолибди, деган хабар олиб келди. Аҳмаднинг «Ява»сига ўтирдим-у касалхонага елдик. Ҳовлида тамаки тутатиб ўтирган Муталнинг аҳволини кўриб, саломни ҳам унутдик.

— Бирон-бир дори керакдир, Мутал...

У бошини кўтармади ҳам. Бизга қайрилиб ҳам қарамади.

— Ҳозиргина узилди... Энди кеч...

Яқиндагина онаси қазо қилганида Муталимиз шундай йиғлаганди. «Вой онам, менинг тўйимни кўролмаган онам», — деб йиғлаганди. Бугун эса у «болам» деб йиғлади. Муталимизга қўшилиб мен йиғладим, Аҳмад йиғлади. Меҳмонларни унутиб орқамиздан етиб келган Музаффару Акрам йиғлади...

Осмонда юлдузлар арғимчоқ ўйнашар, беҳуш бўлган йигитлар устидан қаҳқаҳа отиб кулишарди. Биз эса овоз чиқармасдик. Бирон сўз айтишга ҳеч кимнинг юраги бетламас, гўё ҳозиргина адо бўлган мунг билан ҳар ким ўз сирлари билан ўралиб қолгандек эдик.

Бир маҳал ичкаридан Муталнинг акаси чиқиб келди. Ҳаммамизни бирдан совуққина сўзиди-ю:

— Мурод, бу ердан кетинглар, — деди. Биз Муталга қарадик... Шу топда у бутун касалхонани ағдар-тўнтар қилиб бўлса ҳам «дийдорига тўймаган боламни олиб чиқасанлар», дея хитоб қилгандай даражада телбаларча қараб турарди. Лекин у индамади, акасига юзланди. Кўзларида ўт ёнарди унинг...

— Ўлдираман! — деди у тутоқиб. — Боламни ўлдирганларнинг ҳаммасини ўлдираман! Битта кислород топилмади, боламга кислород топиб кел, дейишганиди, топиб келдим. Кўзи кўрлар шу кислород баллонини ишлатишмасканлар, ишлатиб кўрмадим. Нега. Яна бир нега? Нега?.. Ўлдираман уларни! Анови оқ халатли танноз касалга қараш ўрнига йигитлар билан ўйнашиб турибди, ўлдираман уларни!..

Атрофга сукунат чўкди. Гўё кўк бағрини безаган юлдузлар қўшиғи тингандек эди. Касалхона қоровули мудрагинча бизни кузатар, хўжайинидан махсус топшириқ олгандай сўзларимизга қулоқ тутарди...

Биз Муталларникига борганимизда соат тунги иккидан оғганди. Кичкинагина, ҳали келинлик жиҳозлари йиғиштириб олинмаган хонада чой ичиб ўтирардик...

— Мен ёзаман, — дедим Муталнинг акасига қараб. — Ҳаммасини ёзаман. Йўлинг у тарафдаги магазиндан қўнғироқ қилиб кислород топиб келарканси, дея йиғлаётган келинингиз эканда, касалхонадаги соқов телефонлару кислород баллонлари ҳақида ёзаман, Абдулазиз ҳақида ёзаман.

Ҳеч ким ҳеч нарса демади. Ҳамма ўз йўли билан банд эди. Ака ўрнидан турди. Чуқур хўрсиниб:

— Йўқ, ука, сиз бундай қилмайсиз, — деди. — Бордию ўн тўққиз кун яшаб, баданининг бирон соғ ери қолмаган боламнинг қўлимга ичак-чавоғини ағдариб бермасалар, десангиз ёзмайсиз. Эртага мен билан касалхонага бориб, ёзмайдиган бўлдим, деб қатъасига айтасиз. Бўлмаса боламни ёрмашганимиш... Телефонлар нега ишламайди, дея ўзи урганингизни у кўрган экан...

Тонг оппоқ либосини киймоққа шайланган маҳал эди. Тамаки тутунига тўлган хонада бешовимиз жимгина ўтирардик: боламни эрталаб беришади. Кўнишдан, ваъда беришдан бошқа илож йўқ. Ҳеч бўлмаса мурғак Абдулазизнинг жасадини бурдалашларига йўл қўймаслик керак... Умрини бурдалашди, етар... Бир ҳовуч тупроқ. Шундагина Абдулазизнинг жасадини ёришмайсиз. Бу ҳозирча энг тўғри йўл. Ҳозирча... Кейинги бир гап бўлар...

Эрталаб Муталимизнинг ўн тўққиз кунлик Абдулазизини Каптарли мозорга қўйдик. Фотиҳа ўқидик. «Қолганларнинг умрини берсин, илоҳо омин...»

Каптарли мозордан қайтарканмиз, сукунат ҳокимлик қилгувчи гўристондаги кичкина қабрчалар қаторида яна бир қабр пайдо бўлганда ҳаммамиз армонда эдик.

Бизга Абдулазизнинг кичкина кўриш насиб этмади. Унинг тўйида хизмат қилмоқчи эдик. «Ўғилнинг тўйи ларга насиб бўлса, Шер келади», дея кўкрак керган Муталимизнинг ниятига фаришталар омин демаган экан...

Анчагача Муталдан «қочиб» юрдим. Бундай пайтда: «Аҳволлар қалай, дўстим?» — деб сўраш ҳам оғир туюларкан.

Мен сўзимнинг устидан чиқдим, бўлиб ўтган воқеалар ҳақида ҳеч нарса ёзмадим. Гарчи ёзиш кераклигини билсам-да, тишимни тишимга қўйиб чидадим. Бироқ... Бир куни укам Неъматилло гап топиб келди:

— «Ака, бир чақалоқ касалхонада ўлган экан, ювишаётганида баданидан докторларнинг ниначи топилибди...».

Тўрт йил мусофирликда ўтган дўстимнинг ўғлини тинглашимман-у вужудим титрайди. Нега ўшанда сукутга сабр бердим. Одил, сенинг ўлимингга ва менинг ҳам гуноҳим бор, дегим келади...

Тамаки тутунига тўлган ҳужрамда унинг суратига термуламан. Ҳаёт аталмиш кичкина поезд йўргагида борган. Бир тўққиз кун умр кечирган Абдулазиз ёдимга тушади. Бойчечакдек нимжон қўлчаларидан игна топилган гўдак кимнинг дарди экан, деган ўйга толаман. Ёзув столимдаги оппоқ қоғозлар тахламига да сиёҳдондан бош кўтариб турган сиёҳқаламга термуламан. Деразадан олис кенгликларни банди қилган қоп-қора булутлар эртанги кун қуюқ дардидан дарак берадди...

Мурод АБДУРАҲМОНОВ.

Қизлар дафтаридан

АЛЛА

Лабларимда бир гўзал қўшиқ,
Юрагимда бир оҳанг севинч.
Бағримдаги, о, мурғагим — ишқ

Улғая қол, уфқларин кўч.
Тонг отмоқда бу она ерда,
Севинчимга ўхшайди ранги.
Гўдаккинам талпиниб турга,

Кашф этмоқда дунёмни янги.
Қулоқ осинг, азиз онажон,
Бахтиёрлик янграр куйимда.
Бахтлидирман, Сиз айтган қўшиқ —
Такрорланар менинг уйимда.

ХИЁНАТ

Хушмақомлар ўргатиб қанча
Шамол кирди боғнинг қўйнига.
Новдаларнинг силаб билагин
Марварилдлар илди бўйнига.

Тўхтатолмай ўзни суйишдан
Хиёнатга йўл қўйди-ку боғ,
Икки кунлик ёниб-куйишдан
Юрагига орттирди-ку доғ!
Бебурд шамол сўзга кирмайин

Йўлга солди учар дулдулин.
Алданди-ю поймол бўлди боғ,
Қандай кутар энди булбулин.

Шабнамларга чайиб юзларин,
Кутган эди дилгир сезгини.
Бир лаҳзалик ўткинчи ҳавас

Поймол этди шодмон севгини.
Етим қолган куртаклар совуқ,
Гуллари ҳам очилмай сўлди.
Кўнолмасдан боққа булбуллар
Дардсиз зоғлар эрмаги бўлди.

РАЪНОГУЛ.
Олтиариқ райони.

Ойнаи жаҳонда

16 АВГУСТ, ПАЙШАНБА

● ЎзТВ I

11.30 Ҳужжатли фильмлар программаси: «Аёл бўлмоқ...», «Қадрдон ер бўлаги».
12.30 «Хивача ажриш». Фильм-концерт («Ўзбектелефильм»).
13.00 Такрорий фильмлар экрани. «Марина». Бадиий фильм.
17.30 Кўрсатувлар тартиби.
17.35 Янгиликлар.
17.40 «Гуслярдаги ажойиботлар», «Мушукча Женя ва кўча кўнғизи ҳақида». Мультфильмлар.
18.15 «Фанга бағишланган умр». Профессор Тўғон Эрназаров. Тошкент Давлат дорилфунунининг 70 йиллиги олдидан.
18.50 «Динга яқин қўшниклар». Мусиқий кўрсатув.
19.30 «Ахборот» (рус тилида).
19.45 «Шаҳрият дафтаридан».
20.00 «Телетомошабин билан мулоқот». Янги Иттифоқ шартномаси.
20.30 Москва. «Время».
21.00 Ўзбекистон ССР халқ артисти Камолиддин Раҳимов куйлайди.
21.30 Сиёсий ва иқтисодий мавзуларда суҳбат.
22.00 «Ахборот».
22.20 Телетомошабинларнинг саволларига жавоблар.
22.50 «Хотира». Ўзбекистон ССР халқ артисти Тошхон Султонова ижоди ҳақида.
23.40 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

18.05 «Шифокор қўллар». Телефильм.
18.20 «Томошабин ва санъат» (рус тилида).
19.05 «Сўнгги таътил». Бадиий фильм. («Мосфильм»).
ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:
20.30 Москва. «Время».
21.00 Ўратепа шаҳрининг «Дилшод» ансамбли концерти.
21.45 «Витебск». Ҳужжатли фильм.
22.00 Янгиликлар.
22.20 Бадиий фильм (рус тилида)

● МТ I

6.00 «120 минут».
8.05 «Орол». Бадиий фильм. 1-серия.
9.45 Киев Давлат филармониясининг Н. Ризол раҳбарлигидаги баянчилар квартети чалади.
9.55 «Инсон, Ер, Коинот».
10.55 Болалар соати (инглиз тили дарси билан).
11.55 Коллаж (реклама, ахборот, эълонлар).
12.00 «Время». Янгиликлар телевизион хизмати.

* * *

15.00 «Мусиқий хазина». Р. Вагнер. Опералардан парчалар.
15.55 Мультфильм.
16.20 «Англаб етмоқчиман». Чернобилдаги авария оқибатлари ҳақида телевизион ҳужжатли публицистик видеофильм премьераси.
17.15 «...16 ёшгача ва ундан катталар».
18.00 «Время». Янгиликлар телевизион хизмати.
18.30 «Бўкча». Мультфильм премьераси.
18.50 «Орол». Бадиий фильм. 2-серия.
20.30 «Время». Янгиликлар телевизион хизмати.
21.00 МТ олтин хазинасидан. И. Л. Андрониковнинг оғзаки ҳикоялари.
22.05 «Овозим билан». Фильм концерт премьераси (Ленинград).
23.05 «ТСН». Янгиликлар телевизион хизмати.

● МТ II

8.00 Эрталабки бадан тарбия машқлари.
8.15 «Образ». Юқори синф ўқувчилари учун адабий кўрсатув.
9.35 Болалар учун фильм. «Гамлет қўрқоқ бахтга муяссар бўлмайди». 1-серия («Беларусьфильм»).
10.40 «Евнога йўл» (Минск), «Шарқий Сибирь». Киножурнал. Ҳужжатли фильмлар премьераси.
11.20 Ритмик гимнастика.
11.50 Такрорий телефильмлар сеанси. «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси». 7-серия.

* * *

16.30 «Тиклаиш». «Менинг уйим қаерда».
17.00 Ритмик гимнастика.
17.30 «Поморье қўшниклари». Петрозаводскдан кўрсатилади.
18.00 «Время». Янгиликлар телевизион хизмати (сурдо таржимаси билан).
18.30 Баскетбол. Жаҳон чемпионати. Эркаклар. Аргентинадан кўрсатилади. Танаффус пайтида (19.10) — Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Бизникида меҳмонда».
20.10 Коллаж (реклама, ахборот, эълонлар).
20.15 Телевизион мусиқий абонемент. «Иегуди Менухин Москвада ва Ленинградда». 1987, 1989-йиллар. 1-кўрсатув.
21.05 «Томошабинлар меҳри совринли кинофестивали». «Пушти рангг лентали рақс». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси («Киевнаучфильм»).
21.35 «Сопот-90». Халқаро эстрада фестивали. Биринчи кун. Польшадан кўрсатилади. Танаффус пайтида — Спорт бўйича жаҳон чемпионати кундалиги.

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»—
«СЕЛЬСКАЯ ПРАВДА»
Газета Центрального Комитета Компартии Узбекистана
Выходит на узбекском и русском языках.

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР: Муҳаррир ўринбосарлари — 33-44-43, 32-56-21, 33-16-27-, 32-56-41, Масъул котиб — 33-09-93, 32-56-26. Масъул котиб ўринбосарлари — 32-56-25, 32-54-48, 32-54-47. Партия турмуши бўлими — 33-54-33, 32-56-22. Совет қурилиши бўлими — 32-56-34. Деҳқончилик бўлими — 33-54-33. 32-56-35, 32-54-51. Чорвачилик бўлими — 32-56-33. Қишлоқ қурилиши бўлими — 32-54-44. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 32-56-39. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-46, 32-56-39. Хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-52. Таржима бўлими — 32-56-31, 32-54-54, 32-54-55, 32-56-28. Иллюстрация бўлими — 32-58-79. Эълонлар бўлими — 33-81-42.

Д. 1246. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12